

MEM-VOL – Migrant and Ethnic Minority Volunteering- vrijwilligerswerk door migranten en etnische minderheden

Eindrapportage Fase I Juli 2003

*Een transnationaal uitwisselingsproject in Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk,
Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk in het kader van het “EU
programma tegen sociale uitsluiting” (2002 – 2006)*

www.mem-volunteering.net

Europese Koordinator
INBAS-Sozialforschung GmbH, Duitsland
www.inbas-sozialforschung.de

Financieel gesteund door
De Europese Commissie, Directoraat-Generaal Werkgelegenheid en Sociale Zaken
Het Duitse Ministerie voor Familie, Senioren, Vrouwen en Jeugd

Tekst

Angelika Münz, onderzoeker/projectleider
Community Partnership Consultants
Huddestraat 3
1018 HB Amsterdam
Tel 020-6261208
angelika.munz@community-partnership.net
www.community-partnership.net

Legal Notice:

This report reflects the author's views. The European Commission is not liable for any use that may be made of the information contained herein.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Projectomschrijving MEM-VOL.....	1
1.3 Onderzoeksaanpak.....	2
2. Migranten en etnische minderheden in Nederland	4
2.1 Immigratie in de 20ste eeuw.....	4
2.1.1 Immigratie door dekolonisatie	4
2.1.2 Immigratie van arbeidsmigranten en gezinshereniging	4
2.1.3 Asielmigratie.....	5
2.2 Etnische minderheden en allochtonen: definities	5
2.3 Landen van herkomst en demografische ontwikkelingen	5
2.3.1 Trends in arbeidsmigratie.....	6
2.4 Legale positie.....	7
2.5 Sociaal-economische positie	7
2.5.1 Onderwijs	7
2.5.2 Inkomen.....	8
2.5.3 Arbeid	8
2.5.4 Wonen	9
2.6 Conclusie.....	10
3. Vrijwilligerswerk in Nederland - kenmerken en ondersteuningsstructuur	11
3.1 Kenmerken.....	11
3.2 Vrijwilligersbeleid	11
3.2.1 Vrijwilligerswerk als middel tegen armoede en sociale uitsluiting	12
3.3 Trends in vrijwilligerswerk.....	12
4. Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden	14
4.1 Algemene schets	14
4.1.1 Fasen van actief burgerschap onder nieuwkomers	14
4.1.2 Lage deelname en belemmeringen in het reguliere vrijwilligerswerk	14
4.2 Onderzoek	15
4.3 Beleid ten aanzien van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden	19
4.3.1 Op landelijk niveau	19
4.3.2 Op provinciaal niveau.....	21
4.3.3 Op gemeentelijk niveau.....	21
4.4 Goede Voorbeelden.....	22
4.4.1 Stichting M.A.M.A., Amsterdam	22
4.4.2 Stichting UFUK, Amsterdam	23
4.4.3 Stichting TANS (Towards A New Start), Amsterdam.....	24
4.4.4 Stichting DelMaTur, Rotterdam Delfshaven.....	25
5. Nationale bijeenkomst	26
5.1 Ervaringen uit de andere MEM-VOL landen.....	26
5.2 Vragen en debat	27
5.3 Aandachtspunten voor fase II.....	28
6. Conclusies	29
6.1 Werk in uitvoering	29
6.2 een –exclusief- Westerse definitie?	29
6.3 Nieuwe onderzoeksvragen	30
Annex 1; Literatuur	31
Annex 2; Agenda nationale bijeenkomst.....	35
Annex 3; Deelnemerslijst Nationale bijeenkomst Nederland	36
Annex 4; Partnerorganisaties in fase II van MEM-VOL.....	37
Annex 5; Factsheet MEM-VOL.....	38
Annex 6; Ondervraagde organisaties.....	40

1. Inleiding

Community Partnership Consultants, adviesbureau voor maatschappelijke betrokkenheid, heeft in het kader van het Europese MEM-VOL Project in de eerste helft van 2003 een inventariserend onderzoek verricht naar vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden in Nederland. Doel was een overzicht te geven van de actuele literatuur- en onderzoeksgegevens, beleidsprogramma's en voorbeelden van goede organisaties als basis voor verdere samenwerking in MEM-VOL in fase 2. Deze rapportage brengt verslag uit van de bevindingen uit het onderzoek. Zij vormt daarmee het Nederlandse deel van het Europese MEM-VOL verslag dat in augustus 2003 zal worden voorgelegd aan de Europese Commissie.

1.1 Aanleiding

In de Europese Unie is de aandacht voor vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden een vrij recent fenomeen. Sinds het Internationale Jaar van de Vrijwilliger in 2001 is in veel landen weliswaar meer herkenning gekomen voor het vrijwilligerswerk in het algemeen. En zijn er ook tal van nieuwe beleidsinitiatieven door de overheid ontwikkeld en allerlei projecten door vrijwilligersorganisaties. Toch blijft het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden nog vrijwel onzichtbaar. Inmiddels is er wel meer besef dat onder deze groepen veel hulp binnen de eigen gemeenschap en in het kader van zelforganisaties wordt geboden. Vrijwilligerswerk – hetzij voor de eigen gemeenschap dan wel voor andere groepen en organisaties – kan op verschillende manieren de integratie bevorderen. Bijvoorbeeld door activiteiten die gerelateerd zijn aan trajecten naar de arbeidsmarkt of scholing en opleiding van migrantenjongeren, maar ook door de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden en kwalificaties. Migrant en etnische minderheden worden in alle lidstaten van de Europese Commissie ernstig getroffen door werkloosheid. Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden als middel ter bevordering van integratie in de maatschappij, en als *empowerment* en vernieuwing van de samenleving wordt tot nu toe onderschat en veronachtzaamd. Bevordering en stimulering van vrijwilligerswerk en zelforganisatie van migranten en etnische minderheden kan daarom een belangrijk middel zijn bij het bestrijden van sociale uitsluiting en armoede. Het Europese MEM-VOL Project wil hieraan een bijdrage leveren.

1.2 Projectomschrijving MEM-VOL

MEM-VOL staat voor vrijwilligerswerk door migranten en etnische groepen en is in 2002 opgezet als een transnationaal uitwisselingsproject tussen Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Nederland in het kader van het Europese programma tegen armoede en sociale uitsluiting 2002-2006. Doel van het project is meer inzicht te krijgen in de bijdrage die vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden kan leveren aan integratie in de samenleving en empowerment van de migrantengemeenschappen. Het project wordt geïmplementeerd in twee fases. Voor fase I (Januari t/m augustus 2003), waarvan u hier het verslag leest, zijn de volgende doelen vastgesteld.

1.3 Onderzoeksaanpak

Doelen:

- Inzicht te verkrijgen in de sociaal-economische positie van migranten en etnische minderheden in de lidstaten;
- de belangrijkste onderzoeksgegevens over vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden te inventariseren;
- identificatie van beleid ter stimulering van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden;
- Identificatie van sleutelfiguren en -organisaties en van lokaal, regionaal en nationaal beleid ter stimulering van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden;
- Identificatie en beschrijving van een aantal goede praktijkvoorbeelden;
- Vaststellen van doelen en opbouw van partnerschappen van NGO's en overheden in elk land voor fase 2.

Methoden:

In alle landen van het MEM-VOL partnerschap is het onderzoek uitgevoerd middels literatuuranalyse, interviews en/of schriftelijke bevraging van sleutelfiguren – en – organisaties. Op grond van de resultaten van de eerste inventarisatie zijn in elk land transnationale bijeenkomsten gehouden met vertegenwoordigers van lokale, regionale en nationale overheden, zelforganisaties van migranten en etnische minderheden en welzijnsorganisaties. Deze bijeenkomsten dienden tevens om de basis te leggen voor een uitbreiding van de MEM-VOL partnerschap in fase II (2004/5).

Voor de identificatie van praktijkvoorbeelden is een vragenlijst door de MEM-VOL partners opgesteld. Daarmee is schriftelijk en/of mondeling informatie opgevraagd van organisaties en sleutelfiguren. In Nederland bestaan, in tegenstelling tot andere EU landen, een aantal databases met goede voorbeelden. Deze zijn onder meer opgezet door steunfuncties van zelforganisaties en het Stap Twee Programma (zie bijv. www.staptwee.nl, of www.multicultureelnoordholland.nl). De beslissing is derhalve genomen om met gerichte interviews kwalitatieve informatie te vergaren over de ontwikkeling van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden (zie Annex 6).

Tevens diende de verzamelde informatie als grondslag voor de opbouw van de MEM-VOL partnerschap voor fase II in Nederland. (zie Annex 4).

Plannen fase II

In juni 2003 is een aanvraag ingediend bij de Europese Commissie voor fase II (2004-2005). In deze periode zal het onderzoek worden voortgezet middels verdere verzameling van data, literatuur- en onderzoeksgegevens en goede praktijkvoorbeelden. Ook zullen indicatoren worden ontwikkeld, die best practices kunnen omschrijven, zodat nationaal en internationaal vergelijkingen beter mogelijk worden. In transnationale workshops zullen specifieke thema's verdiept en verder uitgewerkt worden. De internationale uitwisseling van ervaringen en informatie moet de basis leggen voor verdere thematische samenwerking. Bijzondere aandacht zal naar projecten en methoden gaan, die zich richten op scholing en opleiding van migranten en etnische minderheden en daarmee een toeleiding naar de arbeidsmarkt kunnen bevorderen. In fase II zal de partnerschap tevens worden uitgebreid met de landen Spanje en Hongarije en een groter aantal samenwerkende organisaties in elk land, ofwel als partner ofwel in een adviesfunctie.

Leeswijzer

Deze rapportage bevat een zestal hoofdstukken. Hoofdstuk 2 geeft een schets van Nederland als immigratieland en de sociaal-economische situatie van migranten en etnische minderheden. Hoofdstuk 3 schetst de algemene kenmerken van vrijwilligerswerk, de bijbehorende infrastructuur en trends in Nederland. Hoofdstuk 4 inventariseert onderzoeksgegevens, het relevante beleid en geeft een aantal goede praktijkvoorbeelden. Hoofdstuk 5 geeft verslag van de nationale bijeenkomst. Hoofdstuk 6 eindigt met de conclusies.

2. Migranten en etnische minderheden in Nederland

2.1 Immigratie in de 20ste eeuw

Nederland heeft door de eeuwen heen zowel immigratie door vluchtelingen en arbeidsmigranten als emigratie naar het buitenland en de Nederlandse koloniën gekend. Volgens schattingen zijn bijvoorbeeld tussen 1602 en 1800 bijna een miljoen mensen alleen naar Nederlands Oost Indië geëmigreerd. Sinds de 17e eeuw tot laat in de 19e eeuw kwamen jaarlijks trekarbeiders uit de buurlanden voor seizoengebonden werk naar de Nederlandse kust. In de eerste helft van de 20e eeuw kwamen met name uit Duitsland, Polen, Italië en Slowakije arbeidsmigranten voor werk in de mijnbouw. Ook kwamen door de economische crisis na de Eerste Wereldoorlog veel vrouwen uit Duitsland om als dienstbodes in Nederlandse huishoudens te werken.

Sinds de Tweede Wereldoorlog is de omvang van de immigratie en daarmee de samenstelling van de Nederlandse bevolking door immigratie ingrijpend gewijzigd. In de geschiedenis sinds de Tweede Wereldoorlog waren er drie belangrijke vestigingsgolven.

2.1.1 Immigratie door dekolonisatie

De onafhankelijkheid van voormalig Nederlands-Indië na de Tweede Wereldoorlog en Suriname in 1975 bracht een grote instroom van immigranten met zich mee. Meer dan 300 000 mensen immigreerden tussen 1946 en 1963 vanuit Indonesië. Vanaf 1954 kregen alle burgers in de Nederlandse koloniën het Nederlands burgerschap. Daarmee kwam de immigratie vanuit Suriname op gang met een hoogtepunt in het jaar van de onafhankelijkheid 1975, waar velen vanwege de politieke en economische instabiliteit van hun land een betere toekomst in Nederland zochten. Deze immigratiegolf was geen zogenaamde ketenimmigratie (waarbij jaren later gezinshereniging volgt), want de meeste immigranten kwamen meteen met hun hele familie. De Surinaamse immigranten vanaf de jaren zestig waren met name goed opgeleide personen, die of wilden studeren, of een goede baan in de administratieve en de zorgsector zochten. Pas later kwamen lager opgeleiden in grotere getallen naar Nederland. De Surinaamse bevolking in Nederland is inmiddels groter dan die in het herkomstland.

De Nederlandse Antillen en Aruba maken nog steeds deel uit van het Nederlandse Koninkrijk en hun inwoners hebben daarom een Nederlandse paspoort en het recht op vrije vestiging in Nederland. Het immigratiepatroon vanuit Aruba en de Antillen verschilt met de eerder genoemde landen, omdat immigratie toe- en niet afneemt. Sinds 1980 immigreren per jaar tussen 3 000 en 7 000 Arubanen en Antillanen vanwege de slechte economische situatie op de eilanden en de politieke onzekerheid, die samen gaan met de aparte status van de eilanden binnen het Nederlands Koninkrijk.

2.1.2 Immigratie van arbeidsmigranten en gezinshereniging

Aan het begin van de jaren zestig was er schaarste op de arbeidsmarkt en een tekort aan lager geschoold personeel. Nederlandse bedrijven begonnen in landen rond de Middellandse Zee arbeiders te werven. In het totaal kwamen in de jaren 1965-1974 ca.

225 000 migranten uit het zuiden van Europa en met name uit Turkije, Marokko en Tunesië. Negen op de tien immigranten waren mannen, die als arbeiders in de industriële sector terecht kwamen. Terwijl met name onder de Spanjaarden en Italianen in de jaren zeventig de retourmigratie op gang kwam, was het patroon onder Turken en Marokkanen anders. Arbeidsmigratie werd gevolgd door een fase van gezinshereniging of gezinsvorming. Typisch voor deze immigratie is een gefaseerde migratie, die hele generaties van families omvat. Ook in de tweede en soms derde generatie kan er nog verdere "gezinsvormende migratie" plaats vinden, omdat partners uit het land van herkomst overkomen; „ketenimmigratie“. In 1973 werd een wervingsstop ingesteld voor werknemers uit de wervingslanden als gevolg

van de economische oliecrisis. Sindsdien is het Nederlands beleid ten aanzien van arbeidsmigratie voor burgers uit niet-EU landen restrictief gebleven.

2.1.3 Asielmigratie

Het grootste gedeelte van de recente migratie in de jaren negentig zijn vluchtelingen en asielzoekenden, die of alleen of in gezinsverband komen, uit een groot aantal landen uit de derde wereld en Oost Europa. In 2001 waren 35% van de 94 000 niet-Nederlandse immigranten asielmigrant of als volgmigrant van een asielmigrant naar Nederland gekomen (CBS, 2003). Met het strikte asielbeleid van de laatste jaren wordt een groot aantal asielzoekers weer teruggestuurd naar het land van herkomst. Een gedeelte van hun verblijft als illegalen in Nederland. Diegenen die een officiële verblijfsstatus in Nederland kunnen verwerven worden in het officiële minderhedenbeleid van Nederland meegerekend.

2.2 Etnische minderheden en allochtonen: definities

De inhoud van de in Nederland gebruikte begrippen "etnische minderheden" "allochtonen" wisselt met inzichten en behoeften van onderzoekers en beleidsmakers (SCP, 1999, p. 26). Het Centrale Bureau voor de Statistiek rekent tot allochtonen diegenen met tenminste een ouder geboren in het buitenland. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen, die in Nederland zijn geboren met ten minste een ouder die in het buitenland is geboren (de tweede generatie). Als autochtonen worden diegenen beschouwd, van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht hun land van herkomst (CBS, op www.statline.cbs.nl, 2003). Het begrip etnische minderheden wordt soms synoniem gebruikt voor allochtonen, maar verwijst naar de maatschappelijke positie van groepen. Het is geïntroduceerd door onderzoekers in aansluiting op traditionele immigratielanden zoals de VS en beschrijft de volgende kenmerken van minderheden: zij hebben een gemeenschappelijke culturele achtergrond, bevinden zich in een ongunstige sociaal-economische positie en participeren over generaties heen niet effectief in de maatschappij (Veenman, 1999). In de praktijk gaat het daarbij met name om de officiële doelgroepen van het integratiebeleid. Tot deze doelgroepen behoren Turken, Marokkanen, Surinamer, Antillanen en Arubanen, (voormalige) Joegoslaven, Italianen, Spanjaarden, Portugezen, Grieken, Tunesiër en Kaapverdianen, Molukkers, Sinti en Roma en erkende vluchtelingen en asielgerechtigden. Sommige groepen zijn moeilijk identificeerbaar, omdat zij al in de derde generatie in Nederland leven en dus niet meer herkenbaar zijn in de statistieken.

2.3 Landen van herkomst en demografische ontwikkelingen

Volgens het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) bevinden zich eind 2002 bijna 3 miljoen allochtonen in Nederland, daarvan zijn rond 1 600 000 personen van niet westerse afkomst en rond 1 400 000 personen van westerse afkomst. Op een totaal van rond 16 105 000 inwoners in Nederland behoorden dus 18,4% tot de allochtone bevolking. Het CBS rekent tot niet westerse allochtonen personen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan. Het bureau maakt het onderscheid op grond van de sociaal-economische en culturele positie van immigranten. Omdat het bij de laatst genoemde landen om mensen uit voormalig Nederlands Indië gaat en werknemers uit Japanse bedrijven met hun gezinnen worden deze landen in de categorie "westers" gerekend, samen met Europa, Noord-Amerika en Oceanië.

Tabel 1: Aantal allochtonen uit vroegere migratielanden naar land van herkomst per 1.1.2001

	Totaal	Geb. in land van herkomst 1ste generatie	Geboren in Nederland 2de generatie	
			abs.	perc.
Turkije	319.600	181.595	138.005	43
Suriname	308.824	184.737	124.087	40
Marokko	272.752	155.669	117.083	43
Antillen/Aruba	117.089	76.826	40.263	34
Italië	34.529	16.599	17.930	52
Spanje	30.417	17.471	12.946	43
Kaapverdië	18.558	11.048	7.510	40
Portugal	14.976	10.030	4.946	33
Griekenland	11.637	6.751	4.886	42
Tunesië	6.908	3.754	3.154	46
Vroegere migratielanden	1.135.290	664.480	470.810	41

Bron: Jaarboek Minderheden 2003, uittreksel tabel 2.2., p. 83

Volgens Smeets & Dominguez Martinez & Groeneveld & Veenman (2003) die hun cijfers hebben gebaseerd op de statistiek van het CBS van September 2001 zijn de grootste etnische minderheidsgroepen de Turken, de Surinamers en de Marokkanen en de Antillianen/Arubanen. Het grootste aandeel van de tweede generatie is te vinden onder de Italianen met 52%. Het laagste percentage is te vinden onder de Antillanen en Arubanen met 34%. Volgens de auteurs zou de lage percentage kunnen samenhangen met de aanhoudende immigratie van Antillanen en Arubanen en hun retourmigratie. De omvang van de boven genoemde migrantengroepen is tussen 1999 en 2001 met 7% sterk toegenomen. Vooral de groep van Antillanen/Arubanen is het sterkst gegroeid met 18%. Het aantal vluchtelingen is sinds 1999 met 24% toegenomen, maar is met een totaal van 179 duizend kleiner als de eerst genoemde migrantengroepen. De meeste asielmigranten kwamen in 2001 uit de (voormalige burger-) oorlogsgebieden Afghanistan, Irak, Angola en Sierra Leone (CBS 2003). Het aantal illegalen is niet exact bekend. Een raming van het CBS van 2002 komt uit op aantallen tussen 46 duizend en 116 duizend.

Etnische minderheden verschillen in samenstelling van de bevolking. Zij zijn met een gemiddelde leeftijd van onder de 30 jaar jonger dan autochtonen met een gemiddelde leeftijd van 39 jaar. Mannen zijn over het algemeen oververtegenwoordigd, omdat zij meestal de eerste stappen in het migratieproces ondernemen. Een uitzondering vormt de eerste generatie van Surinamers met een aandeel van vrouwen van 54%.

Volgens de Allochtonenprognose van het CBS zal de niet-westerse bevolkingsgroepen in Nederland sterk toenemen in de komende jaren. Men verwacht, dat het aantal niet-westerse allochtonen zal toenemen van rond 1,6 miljoen in 2002 tot bijna 2 miljoen in 2010, en dat zij een belangrijke bijdrage zullen leveren aan de verdere bevolkingsgroei (CBS 2003).

2.3.1 Trends in arbeidsmigratie

Arbeidsmigratie is slechts toegestaan van landen uit de EU en van buiten de Europese Economische Ruimte (EER) als binnen de EER geen passend arbeidsaanbod aanwezig is. De meeste arbeidsmigranten in Nederland komen uit de EU landen (in 2001 11,6 duizend). Van buiten de EU kwamen ca. 7,4 duizend arbeidsmigranten, met name uit de VS, Polen, Japan en de voormalige Sovjet-Unie. Van de vroegere migratielanden is er geen

noemenswaardige immigratie meer. In 2001 kwamen ruim 300 Turken en rond 100 Marokkanen om in Nederland te werken (CBS 2003).

2.4 Legale positie

Iedere immigrant, die niet minderjarig is en tenminste 5 jaar in Nederland woont en werkt of drie jaar getrouwd is met een Nederlander heeft recht op een onbeperkte verblijfsvergunning en mag naturalisatie aanvragen.

Naturalisatie wordt verleend op grond van het bewijs, dat men voldoende de Nederlandse taal beheerst en voldoende kennis heeft van de Nederlandse maatschappij. Sinds 1992 bestaat de mogelijkheid van dubbele nationaliteit. Dit naar aanleiding van het feit dat Marokko opgave van de Marokkaanse burgerschap niet toestaat. Sinds 1998 zijn er lichte beperkingen op de dubbele nationaliteit introduceert. Wel zijn er factoren, die naturalisatie voor sommigen niet makkelijk maken zoals bijvoorbeeld de voorwaarde van een herkend geboortecertificaat. Niet in alle landen zijn er betrouwbare geboorteregistratiesystemen. Zo moeten in landen als bijv. Pakistan, Ghana en Nigeria de Nederlandse ambassades bij een naturalisatieaanvraag het nodige onderzoek over de betrouwbaarheid van het geboortecertificaat doen. Dit kan soms lange tijd in beslag nemen en de kosten komen voor rekening van de aanvrager, die meestal tot de groep van mensen met een laag inkomen behoren.

2.5 Sociaal-economische positie

In een samenleving die in toenemende mate zich ontwikkeld in de richting van een kenniseconomie bepaalt het onderwijs de toegang naar de arbeidsmarkt en daarmee ook het inkomen en vaak ook de woonsituatie. Succesvolle arbeidsparticipatie wordt door beleidsmakers nog steeds als de sleutel van het integratieproces van etnische minderheden gezien. Dit uitgangspunt wordt bijvoorbeeld gehanteerd bij het recentelijk bij het Ministerie van SZW verschenen „Nationaal Actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting“. In het vervolg zal een korte schets worden gegeven van de onderwijspositie van etnische minderheden, hun deelname aan het arbeidsproces, het inkomensniveau en de woonsituatie.

2.5.1 Onderwijs

Er bestaan nog steeds grote verschillen tussen het opleidingsniveau van etnische minderheden en autochtonen en ook tussen de verschillende etnische groepen onderling. Driekwart van Turken en Marokkanen heeft een opleiding op lager niveau (maximaal basisonderwijs of VBO/MAVO) tegenover de helft van de Surinamers en Antillianen Arubanen en 37% van de autochtone bevolking. Met name Turkse en Marokkaanse vrouwen behoren tot de laagst opgeleide groep. Ook de tweede generatie blijft nog in onderwijsprestatie achter, maar in het algemeen wordt wel vaker een vervolgopleiding afgerond. Er ontbreken helaas cijfers van leerlingen die helemaal zonder diploma en kwalificaties van school afgaan. Volgens Dominguez Martinez & Groeneveld & Kruisbergen (2002) wijzen gegevens uit Rotterdam erop dat vooral Turkse en Marokkaanse jongeren en eerste generatie Antilliaanse jongeren een problematische groep van voortijdige schoolverlaters zijn.

Leerlingen uit etnische minderheden zijn in het algemeen oververtegenwoordigd op VBO en MAVO en ondervertegenwoordigd op HAVO en VWO. Diegenen die wel een HAVO of VWO diploma halen stromen wel vaker door naar het hoger onderwijs dan autochtonen en verkiezen dan vaker een studie in de vakken economie en recht.

2.5.2 Inkomen

De inkomenspositie heeft een belangrijke invloed op de keuzevrijheid van mensen. Dit betreft niet alleen het verwerven van status door consumptiegoederen of de keuze van een woonwijk, maar ook deelname aan het verenigingsleven en participatie in culturele activiteiten. Dominguez Martinez & Groeneveld & Kruisbergen constateren in de Integratiemonitor 2002, dat betreffend de uitkeringsafhankelijkheid, inkomenspositie en armoede de achterstand van autochtonen ten opzichte van autochtonen nog steeds hoog is. Er zijn nog steeds dubbel zo veel uitkeringsgerechtigden onder de etnische minderheden te vinden dan onder de autochtone bevolking. De jongere generatie tussen 15 en 39 jaar is met 18% uitkeringsgerechtigden bijna drie keer zo hoog als onder autochtonen van dezelfde leeftijd. Ook zijn er verschillen tussen de etnische groepen. Met name onder de Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse/Arubaanse bevolking zijn er in de jonge leeftijdscategorie veel uitkeringsgerechtigden, en onder vrouwen nog meer dan onder mannen. De auteurs verwijzen op het feit, dat autochtone jongeren langer in het onderwijs verblijven dan jongeren uit de etnische minderheden en daarmee minder risico lopen op uitkeringsafhankelijkheid. Er is echter ook verbetering te constateren door afname van de achterstand in de periode 1996-1999, omdat meer mensen een baan konden vinden.

Het gemiddelde huishoudinkomen van autochtonen was in 1999 ruim 25 000 Euro, tegen 16 000 Euro (vluchtelingen) en 23 000 Euro voor Zuid-Europeanen.

Het Armoedebericht 2002 van het SCP en CBS constateert dat in 2000 33% van de niet-westerse huishoudens een laag inkomen had, drie keer zo veel als bij de autochtone huishoudens. Verder vermeldt bericht dat het aandeel lage inkomens onder Marokkaanse huishoudens met 38% het grootst was, gevolgd door Antilliaanse/Arubaanse en Turkse huishoudens met 32% en 30%. Er wordt echter afname geconstateerd van het aandeel lage inkomens onder niet-westerse huishoudens sinds 1998.

2.5.3 Arbeid

Een betaalde baan die een goed inkomen, beter onderwijs, een hogere status en een beter toekomstperspectief biedt is voor de meeste migranten de belangrijkste reden hun land van herkomst te verlaten en hun toekomst elders te zoeken. Een betaalde baan wordt door beleidsmakers meestal als de koningsweg voor maatschappelijke participatie en daarmee ook integratie van etnische minderheden gezien. Etnische minderheden hebben door de goed draaiende economie van de tweede helft van de jaren negentig geprofiteerd van een teruggang van werkloosheid.

Tabel 2: Werkloosheidspercentage, naar etnische herkomst¹

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Totaal	8	8	7	6	5	4	4	3
Autochtonen	7	7	6	5	4	3	3	3
Turken	30	31	25	22	17	13	9	8
Marokkanen	29	32	29	21	20	18	13	10
Surinamers	19	19	16	14	12	10	9	6
Antillanen / Arubanen	22	23	21	21	-	-	8	8

Bron: Jaarboek Minderheden 2003, p. 89

Wel moet geconstateerd worden, dat niet-westerse allochtonen nog steeds bijna drie keer zo vaak werkloos zijn als autochtonen. Ook behoren zij vaker tot de groep van langdurig werklozen en personen met kortdurende arbeidscontracten. Werknemers onder de etnische minderheden zijn bovendien oververtegenwoordigd in de lagere beroepsniveaus.

Tabel 3: Beroepsniveau van de werkzame beroepsbevolking van 15 - 64 jaar, naar etnische herkomst, 2000

%	Autochtonen	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillanen / Arubanen
Elementair	6	22	26	13	11
Lager	24	45	27	28	24
Middelbaar	40	25	28	38	34
Hoger	21	8	7	15	24
Weten- schappelijk	9	0	2	7	8

Bron: Jaarboek Minderheden 2003, p. 91

In een Europees vergelijkende studie over arbeidsmarktintegratie van EU burgers uit derde landen wordt geconstateerd dat in Nederland etnische minderheden veel minder van de economische hoogtijd hebben kunnen profiteren dan de autochtone bevolking. In 1999, in de bloeitijd van de economie met bijna volledige werkgelegenheid, was in geen ander land van de Europese Unie het verschil van autochtone en allochtone werkloosheid zo hoog als in Nederland (van Suntum & Schlotböllner, 2002). Het is te verwachten, dat deze discrepantie met de economische recessie van vandaag en de oplopende werkloosheid eerder toe- dan zal afnemen.

2.5.4 Wonen

Etnische minderheden wonen met name in de provincies Noord- en Zuid Holland en in de vier grote steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Dit betreft met name de Marokkanen met 48% en de Surinamers met 56%. Van alle groepen wonen de Ghanezen hier met 74% het sterkst geconcentreerd, en dan met name in Amsterdam (55%). Door het huisvestigingsbeleid voor vluchtelingen en het feit dat de meeste asielzoekerscentra in kleinere steden liggen, wonen vluchtelingen iets meer gespreid. Ook binnen de gemeenten wonen etnische minderheden geconcentreerd, meestal in de zogenoemde achterstandswijken. (Dominguez Martinez & Groenveld & Kruisbergen, 2002) in goedkope

¹ 1994-1998 obv etniciteitsdefinitie van het CBS: volgens deze definitie worden personen die niet de Nederlandse nationaliteit hebben en personen die wel de Nederlandse nationaliteit hebben maar niet in Nederland zijn geboren, tot de allochtonen gerekend. 1999-2001 obv geboortelanddefinitie CBS.

huurwoningen met weinig ruimte. 33%-35% van Turken en Marokkanen leven in huishoudens met meer dan een persoon per kamer tegenover 3% van de autochtone Nederlandse bevolking (Wirnkar, 2000).

2.6 Conclusie

Etnische minderheden moeten worden gezien als een bijzonder kwetsbare groep in de samenleving. Factoren zoals langdurige uitkeringsafhankelijkheid, laag inkomen, een lage opleiding, het gebrek aan startkwalificaties op de arbeidsmarkt, flexwerk, een lager beroepsniveau, en het wonen in achterstandswijken moeten als cumulatie van risicofactoren worden gezien, die kunnen resulteren in armoede en sociale uitsluiting. Gezien de verslechterende economische omstandigheden en de oplopende werkloosheid moet men vrezen dat etnische minderheden hierdoor meer dan evenredig zullen worden getroffen. Dominguez Martinez et.al (2002) stellen dat deelname aan onderwijs, Nederlandse taalbeheersing en toegang tot de arbeidsmarkt een belangrijke bijdrage vormen in het integratieproces. Onderbelicht (AM) blijft in hun analyse het feit dat vrijwilligerswerk eveneens een belangrijke bijdrage kan leveren tot sociaal-economische en sociaal-culturele integratie. Dit alhoewel er in Nederland al jaren het in welzijnsnota's en sociaal beleid er aandacht aan wordt besteed en bijbehorende programma's worden ontwikkeld. In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de algemene kenmerken van het vrijwilligerswerk en de bijbehorende infrastructuur in Nederland, die de context vormen van het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden.

3. Vrijwilligerswerk in Nederland – kenmerken en ondersteuningsstructuur

3.1 Kenmerken

De definitie van vrijwilligerswerk, zoals zij door de rijksoverheid wordt gehanteerd is: *werk dat in enig georganiseerd verband, onverplicht en onbetaald, wordt verricht ten behoeve van andere mensen of de samenleving, zonder dat degene die het verricht daar voor zijn of haar levensonderhoud van afhankelijk is.* (Commissie Vrijwilligersbeleid 2002)

Met name wordt onder deze definitie verstaan werkzaamheden in verenigingen en stichtingen, die vooral gericht zijn op recreatie, hulp- en dienstverlening en maatschappelijke participatie. Vrijwillige inzet vindt ook plaats in buurtcomités, losse buurtverbanden, zelforganisaties en niet geregistreerde groepen. De diversiteit van vormen van vrijwilligerswerk – gecategoriseerd als dienstverlening, wederzijdse steun en maatschappelijke inbreng (actief burgerschap) – maakt het een moeilijk meetbaar fenomeen. Het trendrapport vrijwilligerswerk 2002 (NOV/SVM) vermeldt dat volgens verschillende onderzoeken met uiteenlopende metingen tussen 25% en 37% van de bevolking in 2002 vrijwilligerswerk heeft verricht. De participatiecijfers van het SCP rapport "Trends in de Tijd" zijn volgens het trendrapport het meest reële uitgangspunt met een percentage van 31%. Gezien het feit, dat in de eerste helft van de negentiger jaren rond 40% van de bevolking wel eens vrijwilligerswerk deed, bestaat de indruk dat deelname aan het vrijwilligerswerk terugloopt. Het meeste vrijwilligerswerk wordt volgens de SCP cijfers nog steeds door mensen van middelbare leeftijd verricht (37% van de vrijwilligers zijn tussen 35-50 jaar). Het aantal jongeren tussen 12-19 jaar die als vrijwilligers actief zijn, neemt sinds 1995 met 22% duidelijk af. Vrouwen zijn nog steeds met name te vinden in de zorgsector en mannen in bestuurlijke functies.

3.2 Vrijwilligersbeleid

De overheid faciliteert vrijwilligerswerk door het scheppen van voorwaarden en het toerusten van vrijwilligerswerk op veranderingen in de maatschappij. Er zijn drie niveaus, het landelijke, provinciale en het gemeentelijke. Het rijksbeleid kent vier hoofdelementen:

- a) werkontwikkeling, onderzoek en ondersteuning
- b) versterking, promotie en imagoverbetering,
- c) kwaliteitsbevordering
- d) facetbeleid en wet- en regelgeving.

Op landelijk niveau wordt de landelijke koepelorganisatie CIVIQ gesteund, welke vanaf 2003 de fusienaam is van Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) en stichting Vrijwilligers Management (SVM). CIVIQ richt zich op belangenbehartiging, beleid- en netwerkontwikkeling, informatie, advies en methodiekwontwikkelingen. Ook worden de organisaties voor Vorming, Training en Advies (VTA) en specifieke vormen van vrijwilligerswerk gefinancierd ten behoeve van doelgroepen (bijv. ouderen, jongeren, minderheden etc.).

De provincies vormen een schakel voor kennistransfer en uitwisseling van informatie tussen het lokale en nationale niveau. Zij zijn met name betrokken bij het vrijwilligerswerk via de provinciale steunfuncties en financieren provinciale vrijwilligersorganisaties.

De decentralisatie van het welzijnsbeleid van de overheid sinds de jaren tachtig heeft ertoe geleid, dat de ontwikkeling van vrijwilligersbeleid primair een taak van de gemeenten is.

75% van de 500 gemeentes in Nederland subsidiëren plaatselijke vrijwilligersorganisaties en vrijwilligerscentrales, waarvan er inmiddels 160 in Nederland zijn. 24% van

de 500 gemeentes hadden in 2001 een geformuleerd vrijwilligersbeleid en 18% hadden iets over vrijwilligerswerk in hun collegeprogramma's opgenomen.

Sinds het begin van de jaren negentig is er een veranderende kijk op het vrijwilligerswerk. In de nota van 1991 van het toenmalige Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur met de titel *Onbetaalbaar* werk staat vrijwilligerswerk als middel van actieve participatie en het voorkomen van sociaal isolement in de aandacht. De maatschappelijke betrokkenheid van burgers in de civil society wordt deel van een debat omtrent nieuwe rollen en verantwoordelijkheden van maatschappelijke organisaties, de overheid en het bedrijfsleven. In 2001, het Internationale Jaar van de Vrijwilliger heeft de overheid een meerjarige stimuleringsmaatregel (2001 -2004) voor gemeenten en provincies ingesteld ter versterking van de lokale en provinciale ondersteuning van vrijwilligers en hun organisaties en instellingen die werken met vrijwilligers. Ook is in 2001 de Interdepartementale Contactgroep Vrijwilligersbeleid en de Commissie Lokaal Vrijwilligersbeleid ingesteld. In opdracht van het Ministerie van VWS levert de Commissie een bijdrage aan de ontwikkeling van het gemeentelijk vrijwilligerswerkbeleid. Vier speerpunten hebben de aandacht van de commissie: 1) agenderen en visie ontwikkelen, 2) zicht op vrijwilligerswerk, 3) regie voeren en 4) vrijwilligers betrekken.

3.2.1 Vrijwilligerswerk als middel tegen armoede en sociale uitsluiting

In 1996 heeft het kabinet in reactie op experimenten in welzijnsinstellingen en de grote steden het sociale activeringsbeleid ontwikkeld ten behoeve van langdurig werklozen en mensen met een veelvoud van psychische en sociale problemen en grote afstand tot de arbeidsmarkt. Met het Bijstandswet van 1996 kregen gemeentes meer ruimte om beleid en projecten te ontwikkelen. In het kader van deze projecten worden mensen gestimuleerd actief te worden als vrijwilligers of aan andere maatschappelijk zinvolle activiteiten mee te doen om ervaringen op te doen die hen kunnen leiden naar de arbeidsmarkt. Van de deelnemers aan de trajecten, is tussen 1996 en 2000 ca. 35% van de deelnemers uitgestroomd naar betaald werk. Vanwege het succes van de experimenten in een groot aantal gemeentes is in het jaar 2000 de "Stimuleringsregeling sociale activering" van kracht geworden om gemeentelijk beleid met betrekking tot sociale activering te intensiveren. 448 gemeentes hebben in het kader van deze regeling subsidies gekregen.

Om de deelname aan vrijwilligersactiviteiten te stimuleren is in 1999 de Algemene Bijstandswet gewijzigd. Vrijwilligers mogen een onbelaste forfaitaire vergoeding voor onkosten ontvangen (900 euro per jaar in 2001). Ook worden personen, die in het kader van sociale activering vrijwilligerswerk doen, vrijgesteld van de sollicitatieplicht en is er de mogelijkheid van financiële premies voor deelname aan de trajecten.

3.3 Trends in vrijwilligerswerk

In de laatste jaren beïnvloeden een aantal maatschappelijke veranderingen de ontwikkeling van vrijwilligerswerk in het algemeen. Hier worden de meest belangrijke genoemd:

- Vrijwilligers hebben minder beschikbare tijd en er is meer concurrentie met andere vormen van vrijetijdsbesteding;
- demografische ontwikkelingen, zoals de toenemende vergrijzing van de maatschappij en immigratie wijzen op een pool van "nieuwe" vrijwilligers. Kleurrijk vrijwilligerswerk betekent ook dat cultuurverschillen omtrent het vrijwilligerswerk een grotere rol gaan spelen;
- veranderende rolpatronen: Deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt betekent minder tijd voor onbetaalde arbeid;
- individualisering van de maatschappij met een vraag naar flexibilisering van het vrijwilligerswerk (als spiegel van de flexibilisering van de arbeidsmarkt);
- meer aandacht voor kwaliteit van vrijwilligersorganisaties;
- Aspecten als zelfontplooiing, zelfverwerkelijking, persoonlijk interesses en dergelijke spelen een grotere rol in de motivatie van de vrijwilligers;

- de instrumentalisering van vrijwilligerswerk in sociale activering, reïntegratie;
- de professionalisering van vrijwilligerswerk in de vrijwilligerssector en de
- maatschappelijke betrokkenheid van bedrijven en nieuwe samenwerkingsvormen met het vrijwilligerswerk.

4. Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden

4.1 Algemene schets

Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden gebeurt in informele netwerken van de eigen gemeenschap, in zelforganisaties en in algemene vrijwilligersorganisaties.

4.1.1 Fasen van actief burgerschap onder nieuwkomers

In het vestigingsproces van nieuwkomers zijn zelforganisaties altijd de primaire georganiseerde verbanden die worden opgericht om steun en belangenbehartiging voor de nieuwkomers te realiseren en waar immigranten georganiseerd actief kunnen worden als vrijwilligers. Toen „gastarbeiders“ in grote getallen arriveerden zijn in het begin ook Nederlandse vrijwilligersorganisaties opgericht met migranten als doelgroep. In een tweede fase van het vestigingsproces als men het perspectief van een langdurige verblijf in het gastland bewust wordt, ontstaat meer de noodzakelijkheid de eigen positie in de samenleving te verbeteren, en zich in te zetten voor belangenbehartiging en emancipatie. In een derde fase werken zelforganisaties meer samen met maatschappelijke organisaties, maar wordt eigen identiteit en groepsvorming gehandhaafd. Afhankelijk van de dynamiek tussen integratie en ontwikkeling van etnische identiteit kan men spreken van strategieën van pluraliteit, assimilatie of gesegmenteerde assimilatie (Portes, 1996).

Naarmate over de generaties heen een groep zich collectief verankert in het gastland, ontstaat er een differentiatieproces in de zelforganisaties met nieuwe doelgroepen (bijv. Turkse organisatie voor ouders met gehandicapte kinderen). In deze fase zouden ideaaltypisch gezien, en dit geldt met name voor de in Nederland opgegroeide tweede en derde generatie, ruimere keuzemogelijkheden ontstaan, om actief te worden als vrijwilliger in autochtone vrijwilligersorganisaties, mits deze daarop kunnen inspelen. Vanuit de dynamiek van een vestigingsproces gezien zou deelname aan het reguliere verenigingsleven en vrijwilligerswerk dan als het eindresultaat kunnen worden begrepen van een integratieproces die over generaties heen gaat (Van Daal, 2001).

4.1.2 Lage deelname en belemmeringen in het reguliere vrijwilligerswerk

In het begin van de jaren negentig krijgt vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden voor het eerst meer aandacht in de Nederlandse vrijwilligerswereld. Het toenmalige Nederlands Centrum Vrijwilligers (NCV, vroege voorloper van NOV, tegenwoordig CIVIQ) koos in 1991 etnische minderheden als een van zijn aandachtsgebieden en heeft toen een verkennend onderzoek gedaan naar de mogelijkheden, belemmeringen en complicaties die zich voordoen als men etnische minderheden wil betrekken bij het autochtone vrijwilligerswerk. (Kasbergen, W. & Zessen, I. 1991). Tussen 1994 en 1996 heeft NOV negen projecten in vrijwilligersorganisaties gevolgd, die als doel hadden, meer allochtone vrijwilligers in hun werk te betrekken. Succes- en faalfactoren van het interculturalisatieproces zijn geïventariseerd. Het Trendrapport Vrijwilligerswerk 1998 rapporteerde kritisch, dat "deelname van minderheden aan vrijwilligersactiviteiten, ondanks alle inspanningen van de diverse organisaties, tot nu toe ronduit teleurstellend is." (NOV 1998, p. 46).

Een aantal belemmeringen voor migranten en etnische minderheden worden als redenen steeds weer in rapporten en de literatuur benoemd (bijv. Van Daal & Broenink, 1998, Dam van, C. et.al 1998):

- Voor migranten heeft betaald werk prioriteit voor onbetaald werk. Met name arbeidsmigranten hebben immers daarvoor hun land van herkomst verlaten.
- Vrijwilligerswerk verleend als onbetaald werk geen status, niet binnen de eigen gemeenschap en ook niet juridisch gezien (op basis van vrijwilligerswerk krijgt niemand een verblijfsstatus).
- Taal – en organisatieverschillen: onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal kan remmend werkend op de beslissing in een autochtone organisatie actief te worden,
- De Nederlandse organisatiecultuur, zoals de hele aankleding van de organisatie, de vergader- en afspraken-cultuur, de klemtoon op de individuele in plaats van de collectieve verantwoordelijkheid en de soms strak georganiseerde roosters voor vrijwilligers, is niet vanzelfsprekend toegankelijk en attractief voor mensen met een andere culturele achtergrond.
- Verschillende visies op samenwerking tussen mannen en vrouwen kunnen een belemmering zijn voor participatie.
- Onvoldoende kennis van het fenomeen vrijwilligerswerk in Nederland, de specifieke cultuur en vormen ervan kan als belemmering werken. De connotatie van het woord vrijwilligerswerk is niet altijd positief omdat niet in alle landen tradities bestaan van georganiseerd vrijwilligerswerk als expressie van democratische participatie. In landen waar een civil society ontbreekt of nog in opkomst is, is men soms gewend dat de overheid van mensen lidmaatschap en inzet in maatschappelijke organisaties als "vrijwillige verplichting" verwacht. (Govaart & Münz & Van Daal, 2001) .
- De vrees, als 'token black' een wit bestuur kleur te moeten geven
- Migranten hebben soms onvoldoende contacten in de Nederlandse gemeenschap om te worden gevraagd mee te doen in een vrijwilligersorganisatie. Dit terwijl bekend is dat de persoonlijke uitnodiging de belangrijkste sleutel tot activiteit is. Het vinden en binden van allochtone vrijwilligers vereist een extra inzet van autochtone organisaties.

Gezien de demografische veranderingen in met name de grote steden staan professionele en vrijwilligersorganisaties in toenemende mate onder druk om in te kunnen spelen in hun dienstverlening op klanten uit etnische minderheden. Een grotere participatie van minderheden in het vrijwilligerswerk kan daarmee een meerwaarde betekenen voor de organisatie zelf. Dat is onder meer de inzet van het Stap Twee programma; zie 4.3.

4.2 Onderzoek

Alhoewel migranten- en migratiestudies met name sinds de jaren tachtig een hoge vlucht hebben genomen en veel onderzoek wordt verricht over vrijwilligerswerk is er nog steeds weinig onderzoek dat zich expliciet richt op vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden.

In Nederland wordt regelmatig empirisch onderzoek gedaan naar participatie in organisaties en vrijwilligerswerk in het kader van de tijdbesteding- en leefsituatieonderzoeken van het CBS en het SCP en het onderzoek „Geven in Nederland“ (Schuyt, 2001). Een representatieve deelname van allochtonen in deze studies is niet aanwezig en de antwoorden op deelname aan vrijwilligerswerk laten ook niet zien of het om vrijwilligerswerk in zelforganisaties of algemene vrijwilligersorganisaties gaat. Er zijn verschillende inventariserende onderzoeken over zelforganisaties ondernomen op lokaal niveau (bijvoorbeeld Heelsum A. 2001, 2002), deze verschaffen echter weinig inzicht over de omvang van het vrijwilligerswerk binnen deze organisaties. Ook ander kwalitatief en kwantitatief onderzoek over landelijke zelforganisaties of deelname in besturen geeft weinig informatie over het aantal betrokkenen vrijwilligers en de inhoudelijke taken van vrijwillige inzet (onder meer Alons en Partners, 1999, Welsaen 1999, Sophie, F. 2000). Het onderzoek

van Das & Arslan (2000) over zelforganisaties in Rotterdam en het ACM (2001) over vrijwilligerswerk van allochtonen in Amsterdam werkt met schattingen van het aantal zelforganisaties en het aantal personen die binnen deze organisaties actief zijn. Resultaten van schattingen van beide genoemde onderzoeken komen op een aantal van 10% van de allochtone gemeenschap in beide steden neer.² Er ontbreekt dus tot nu toe op landelijk niveau kwantitatieve informatie over aard en omvang van vrijwilligerswerk onder migranten en etnische minderheden. Er zijn meer kwalitatieve studies gedaan, zie recentelijk ook het onderzoek naar zelforganisaties en gemeentelijk integratiebeleid (Van Daal 2002), dat de ontwikkeling en activiteiten van een aantal zelforganisaties in Den Haag en omstreken schetst en relateert aan het lokale integratiebeleid en het mogelijke donatiebeleid van Fonds 1818.

De relatie tussen participatie, vrijwilligerswerk en integratie is vaak een kernonderwerp van de verschillende onderzoeken. In de theoretische referentiekaders wordt met name verwezen naar Robert Putnam, die stelt dat het verenigingsleven bijdraagt aan de vorming van "sociaal kapitaal" (Putnam, 2000). Sociaal kapitaal is gerelateerd aan normen, sociaal vertrouwen en wederkerigheid en bestaat uit netwerken van engagement en burgerlijke betrokkenheid. In een geïndividualiseerde, zakelijke samenleving zou vrijwilligerswerk een bijdrage kunnen leveren aan de opbouw van bindend sociaal kapitaal ("bonding social capital") door mensen bij elkaar te brengen en sociaal kapitaal met een brugfunctie ("bridging social capital"), dat verbinding schept tussen de diversiteit van organisaties en mensen. Vanuit dit referentiekader worden in de verschillende onderzoeksvraagstellingen de participatiepatronen van minderheden en hun deelname aan vrijwilligerswerk in kaart gebracht.

Exemplarisch wordt hieronder vervolgens ingegaan op drie empirische onderzoeken, die het debat in de laatste jaren over de integratieve functie van participatie, vrijwilligerswerk en van zelforganisaties hebben gestimuleerd.

- *Deelname aan het verenigingsleven en vrijwilligerswerk in Rotterdam (Van Daal 2001)*

In 1994 is in opdracht van de Gemeente Rotterdam door het Verwey Jonker Instituut in samenwerking met het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS), Rotterdam onderzoek verricht naar de participatie in organisaties en deelname aan het vrijwilligerswerk onder Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillanen en Arubanen, Kaapverdianen en autochtone Nederlanders. (Van Daal, 1994). Volgens resultaten van dit onderzoek – dat nog steeds het enige surveyonderzoek over vrijwilligerswerk onder allochtonen is - blijven allochtonen sterk achter bij autochtonen en bleek ook de participatie in zelforganisaties lager dan verwacht te zijn. In 2000 is het onderzoek in opdracht van de gemeente Rotterdam gerepliceerd. In het tweede onderzoek is tevens het vrijwilligerswerk door allochtonen van de tweede generatie voor het eerst onderzocht en is ook nagegaan in welke mate informele hulp in de verschillende groepen wordt verleend. In het onderzoek van 2000 wordt vastgesteld dat participatie en vrijwilligerswerk nog steeds lagere percentages onder de allochtone dan onder de autochtone bevolking opwijst. Tussen 1994 en 2000 is de participatie in georganiseerd verband significant teruggelopen. Dit wordt veroorzaakt door de inzettende secularisatie in de verschillende gemeenschappen en de daarmee afnemende participatie in religieuze organisaties door met name de tweede generatie. Ook in het vrijwilligerswerk was een duidelijk verschil tussen de percentage van 38% van autochtonen, die wel eens per jaar als vrijwilliger actief was en de percentages van allochtonen, tussen 5% (Marokkanen) en de hoogste percentage van 12% onder de Surinamers. Ten hoogste 4% (Surinamers) waren actief in zelforganisaties, minder dan verwacht. Er waren verschillen in de motivatie tussen autochtonen en allochtonen vastgesteld: Autochtonen bleken vaker door de organisatie zelf gemotiveerd, die een beroep op hun deed en allochtonen meer door solidariteit, het willen bieden van hulp aan elkaar, het ontmoeten van mensen van de eigen gemeenschap en religieuze overwegingen. Het hoogste percentage betreffend informele hulp was ook hier

² In Amsterdam hebben de gegevens alleen betrekking op de Turkse en Marokkaanse gemeenschap.

onder autochtonen met 65% en Surinamers met 56%. (het laagst was de Turkse groep met 38%). Deze verschillen zouden kunnen worden herleid tot de mindere beschikbaarheid over informele netwerken van immigranten in het gastland dan in het land van herkomst.³ De auteur pleit voor een tweesporenbeleid: de versterkingen van de pogingen tot interculturalisatie van het vrijwilligerswerk en het versterken van de zelforganisaties, om de terugloop van deelname aan het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk op te vangen en integratie te bevorderen.

- *Deelname aan sport en vrijetijdsbesteding in Rotterdam (Krouwel & Boonstra, 2001)*

Het onderzoek richt zich op kwantitatieve en kwalitatieve patronen van vrijetijdsbesteding van etnische minderheden in Rotterdam (Turken, Marokkanen, Antillanen en autochtonen). Het invullen van vrije tijd in sociaal-culturele activiteiten wordt hier als indicator voor sociale integratie veronderstelt. De resultaten laten zien dat er participatieverschillen tussen de onderzochte groepen zijn, maar dat allochtonen niet noodzakelijk minder actief zijn als autochtonen. Volgens de resultaten van dit onderzoek zitten Turkse en Marokkaanse Rotterdammers op een bijna vergelijkbaar niveau als autochtonen en zijn Surinaamse en Antillanen minder actief. Allochtonen zijn volgens dit onderzoek meer actief in religieuze, politieke en culturele organisaties en minder in sportorganisaties dan allochtonen. Ook komt duidelijk naar voren, dat in de sportbeoefening men bewust kiest voor het onder elkaar te zijn en minder geïnteresseerd is in deelname in de algemene sportverenigingen. Sociaal-economische factoren hebben een soortgelijk effect als bij autochtone Nederlanders: hoe hoger het inkomen en de opleiding, hoe meer allochtonen actief zijn in verschillende verenigingen. Dit waarschijnlijk, omdat zij niet de financiële barrières ondervinden die mensen met een laag inkomen hebben. Volgens de auteurs moeten beleidsmakers meer aandacht ontwikkelen voor de verschillen in identiteitsontwikkeling en participatieprofielen van etnische minderheden en dient hun intrinsieke motivatie serieus genomen te worden. Lidmaatschap in een etnische vereniging sluit deelname aan andere verbanden niet uit en kan een soort wegwijzende functie innemen.

- *Politieke participatie en etnische gemeenschappen in Amsterdam*

Fennema et al. (2000) hebben in de grote steden van Nederland de politieke participatie van etnische minderheden onderzocht; concreet hun deelname aan gemeenteraadsverkiezingen en de functie van allochtone raadsleden. Volgens de auteurs verklaren de gehechtheid van etnische civiele gemeenschappen -gedefinieerd als netwerken met een verticale structuur en horizontale dwarsverbanden opererend op grond van democratische normen en waarden – de verschillen in politieke participatie van etnische groepen: hoe hoger de deelname aan het verenigingsleven, hoe hoger de politieke participatie en het politieke vertrouwen. Volgens het empirisch onderzoek zijn de Turken in Amsterdam de meest hecht georganiseerde gemeenschap, gevolgd door Marokkanen, Surinamers en Antillanen. Deze volgorde wordt ook geconstateerd in de politieke participatie. De Turkse gemeenschap is volgens de auteurs meer geïntegreerd dan de andere groepen omdat zij een hechtere gemeenschap vormen uit horizontale netwerken gebaseerd op onderling vertrouwen. (Fennema, M. & Tillie, J., 1999; Fennema, M. & Tillie, J. & Heelsum, A. van & Berger, M. & Wolff, R. 2000). De auteurs stellen, dat het ter discussie stellen of afschaffen van subsidies voor zelforganisaties bijdraagt aan het ondergraven van sociaal kapitaal van een etnische gemeenschap of zelfs kan worden beschouwd als kapitaalvernietiging. Het stimuleren van zelforganisaties en het bevorderen van hun netwerken zou helpen in de opbouw van sociaal kapitaal en daarmee de sociaal-economische integratie van migranten. (Fennema, M. & Tillie, J. 2001).

- *Doelgroepen*

³ Persoonlijke communicatie met van Daal, 5.12.01.

Het is zeer recent dat onderzoek niet alleen maar stilstaat bij verschillen in participatie naar etniciteit, mannen en vrouwen, generatie etc onder immigranten maar zich ook erop richt betere kennis te verwerven over specifieke doelgroepen onder migranten en etnische minderheden. Een voorloper van CIVIQ, SVM, heeft onderzoek verricht naar de vrijwillige inzet van hogeropgeleide vluchtelingen middels een enquête en mondelinge interviews. (Popovic, M. 2002). Duidelijk wordt dat vluchtelingen die actief worden in het vrijwilligerswerk hun eigen inzet in het kader van hun inburgering sterk waarderen omdat het hun helpt thuis te raken in de Nederlandse maatschappij. Een belangrijke uitkomst is dat de meeste respondenten in hun land van herkomst niet vertrouwd waren met het geïnstitutionaliseerde vrijwilligerswerk. Zij moeten leren een vertaalslag te maken naar andere vormen en begrippen omtrent het vrijwilligerswerk. Bijzonder in het onderzoek is dat er niet alleen wordt gekeken naar de Nederlandse definitie van vrijwilligerswerk maar dat er ook wordt stilgestaan bij definities van vrijwilligerswerk door de vluchtelingen zelf, ook met betrekking tot het begrip in hun land van herkomst. De eigen definitie van vrijwilligerswerk verschilt niet zeer van de Nederlandse definitie, behalve dat het georganiseerde aspect als voorwaarde weinig genoemd wordt. Het concept van vrijwillige inzet in het land van herkomst van de vluchtelingen stemt in geen geval overeen met het Nederlandse concept van vrijwilligerswerk.

Ook bestaat er toenemende belangstelling naar vrijwilligerswerk in religieuze context, met name binnen de moskeeverenigingen. Canatan en Ljamai (2002) onderzochten in Rotterdam voor het eerst de maatschappelijke rol van moskeeverenigingen. Het blijkt dat ongeveer tweederde van de onderzochte moskeeën een groot aantal maatschappelijke activiteiten ontplooit. De dertig Rotterdamse moskeeën beschikken volgens het onderzoek over ca. 1000 vrijwilligers. Omdat op landelijk niveau bijna geen gegevens over dit onderwerp beschikbaar zijn, staat nu een landelijk vervolgonderzoek gepland voor 2003/4 door SVM en Stichting IHSAN (Instituut voor Islamitisch Maatschappelijke Activering).

In Nederland dat inmiddels als het meest geseculariseerde land van Europa geldt, heeft traditioneel door de verzuiling heel lang vrijwilligerswerk vanuit de kerken en levensbeschouwelijke verenigingen plaats gevonden. Religieuze verenigingen spelen ook in andere landen een cruciale en soms nog veel grotere rol voor de activering van vrijwilligers dan in Nederland (in de VS bijvoorbeeld raken 56% van de vrijwilligers via de kerk betrokken bij het vrijwilligerswerk, zie Govaart et al. 2001). Het is dus bijna opmerkelijk te noemen dat nu pas vanuit de „vrijwilligerswereld“ en beleidsmakers meer aandacht ontstaat voor de vrijwillige inzet die wordt geleverd in andere dan christelijke kerkgemeenschappen en de potentie ervan voor de samenleving.

Conclusie

Tot nu toe zijn er meer kwalitatieve dan kwantitatieve studies over het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden. Er is feitelijk één empirisch onderzoek dat zich expliciet richt op vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden (Van Daal 2001) in Rotterdam. Onderzoek over zelforganisaties concentreert zich met name op aspecten als organisatieontwikkeling, netwerkvorming en interactie met het lokale, provinciale en landelijke beleid. Opvallend is de afwezigheid van studies over culturele, religieuze en politieke tradities van vrijwilligerswerk zoals zij worden meegenomen uit het land van herkomst. Een eerste aanzet is de toenemende belangstelling om vrijwilligerswerk in islamitische context beter te schetsen. Een belangrijke knelpunt in onderzoek in het algemeen is de gebruikte definitie van vrijwilligerswerk – die zelf cultureel bepaald is – en haar operationalisering, die tot verschillende resultaten en conclusies kan leiden.⁴ In de Nederlandse definitie van vrijwilligerswerk is mantelzorg bijvoorbeeld niet meegenomen.⁵

⁴ Dit is tevens een probleem dat ook in transnationaal (cross-cultural) onderzoek steeds weer terugkomt en moeilijkheden oplevert om tot rechtstreekse vergelijkingen te komen.

⁵ "Vrijwilligerswerk is geen mantelzorg ook wel informele zorg genoemd). Hieronder verstaan we de zorg die familieleden, burens en kennissen op vrijwillige, onbetaalde en informele basis geven aan zieke en

Juist deze vormen van informele zorg of andere vormen van vrijwillige inzet in informele verbanden zijn traditioneel waarschijnlijk het meest in migrantengemeenschappen te vinden en worden dus in onderzoek meestal niet opgevraagd. Wel groeit er inmiddels het besef dat de traditionele Nederlandse definitie van vrijwilligerswerk misschien meer opgerekt moet worden om aan de pluraliteit van de samenleving tegemoet te komen.

4.3 Beleid ten aanzien van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden

De speerpunten van het Nederlandse integratiebeleid zijn gedurende de laatste decennia een aantal keren veranderd. In de jaren tachtig werd in het kader van het minderhedenbeleid integratie onder behoud van de eigen identiteit bevorderd en in dit verband werden etnische zelforganisaties. Omdat in de verzuilde maatschappij van Nederland tot in de jaren zestig het principe van soevereiniteit in eigen kring gold, en het minderhedenbeleid als spiegel wordt beschouwd van de Nederlandse verzuiling wordt het effect van de minderhedenpolitiek soms ook als "etnische verzuiling" beschreven (Driest, P., 2000). Deze groepsgerichte benadering maakt in de jaren negentig langzaam plaats voor een meer individuele benadering van het integratiebeleid dat zich enerzijds richt op het wegwerken van met name sociaal-economische achterstanden van minderheden maar ook actief burgerschap wil bevorderen. In de nota "Kansen krijgen, kansen pakken" gaf de regering eind van de jaren negentig aan, een verhoogde arbeidsparticipatie van allochtonen te willen bevorderen. De nodige cultuuromslag in het bedrijfsleven wordt bepleit en de algemene voorzieningen, die toegankelijkheid moeten bevorderen, worden hoog op de agenda gezet. Actief burgerschap van allochtonen moet meer aandacht krijgen en vrijwilligerswerk van allochtonen in algemene organisaties, als ook in eigen kring, zouden een bijdrage kunnen leveren aan meer verantwoordelijkheid voor het algemeen belang. De Welzijnsnota 1999-2002 van het Ministerie van VWS noemde in het programma "Bevorderen van participatie en toegankelijkheid" eveneens het vrijwilligerswerk en het betrekken van etnische minderheden als belangrijk aandachtspunt. In de laatste jaren zijn een aantal programma's en beleid ontwikkelt die vrijwilligerswerk onder migranten en etnische minderheden vanuit verschillende invalshoeken van beleid moeten bevorderen.

4.3.1 Op landelijk niveau

- *Stap Twee – Interculturalisatie van de sector vrijwilligerswerk*

Het doel van Stap Twee is de interculturalisatie van vrijwilligersorganisaties en de infrastructuur van het vrijwilligerswerk te bevorderen. Het programma is ontwikkeld op initiatief van Forum en de CIVIQ voorlopers NOV en SVM. De laatste is tevens projecthouder en wordt hiervoor hoofdzakelijk gefinancierd door het Ministerie van VWS voor 5 jaar (2001-2005). Er zijn voor deze periode vier doelstellingen:

- 1) Vrijwilligersorganisaties en hun ondersteuningsstructuur te stimuleren om hun aanbod te interculturaliseren
- 2) de lokale overheid te stimuleren, de interculturalisatie als integraal onderdeel van het vrijwilligerswerk te bevorderen
- 3) het ondersteuningsaanbod voor vrijwilligersorganisaties op het gebied van intercultureel werken te verbeteren
- 4) vrijwilligersorganisaties te ondersteunen bij het interculturaliseren van hun organisaties en het werven van allochtone medewerkers en vrijwilligers

Er wordt in Stap Twee uitgegaan van drie stadia van interculturalisatie van vrijwilligersorganisaties:

gehandicapte personen. Mantelzorgers onderscheiden zich van vrijwilligers omdat zij hulp bieden vanuit hun reeds bestaande relatie met de hulpbehoevende en omdat zij niet werken vanuit een georganiseerd verband." (van Dam, C. et al. 1998, p. 18).

- 5) Organisaties beseffen dat de etnische diversiteit van hun omgeving verandert en beginnen allochtonen als belangrijke consumenten te zien. Allochtonen worden gevraagd, deel te nemen aan het reguliere vrijwilligerswerk en zich aan te passen aan de vormen, regels en bestaande activiteiten van de organisaties.
- 6) Allochtonen worden als nieuwe klanten van de organisatie gezien. Organisaties in dit stadium werven allochtone intermediairs om hun aanbod beter af te stemmen, ontwikkelen speciale folders en spreekuren, maar veranderen nauwelijks of niet hun eigen organisatiecultuur.
- 7) Organisaties begrijpen de noodzaak de eigen organisatiecultuur te veranderen en op alle niveaus van de organisatie allochtonen op gelijkwaardig niveau in te zetten (personeel, bestuur, vrijwilligers).

In de aanloop naar het programma is in 1999 middels een quick-scan onder NOV leden vastgesteld dat het grootste gedeelte van de vrijwilligersorganisaties witte monoculturele organisaties zijn, die zich in het eerste stadium van het interculturalisatieproces bevinden. Het project Stap Twee stelt zich als doel organisaties door de verschillende stadia te ondersteunen bij het veranderingstraject in richting stadium 3, dat als einddoel van het interculturalisatieproces wordt beschouwd. Inmiddels zijn in drie provincies (Noord-Holland, Noord Brabant, Zeeland) in samenwerking met provinciale steuninstellingen pilotprojecten van de grond gekomen. Ook is er een deelproject voor de landelijke koepelorganisaties gestart om tot een plan van aanpak voor de interculturalisatie van de koepel en hun lokale afdelingen te komen en zijn er een veelvoud van activiteiten (conferenties, artikelen, brochures, trainings, een website) ontplooid, die het interculturalisatieproces van de vrijwilligerssector op gang moeten brengen (zie ook www.staptwee.nl).

- *IPO Pilots Interculturalisatie in het kader van Lokaal Sociaal Beleid*

Op initiatief van het ministerie van VWS, Directie Sociaal Beleid en het Interprovinciaal Overleg (IPO) is op het gebied van jeugdzorg en welzijn in het kader van Lokaal Sociaal Beleid het project Interculturalisatie gestart. Het doel is de samenwerking tussen landelijke en provinciale steunfuncties en tussen provinciale steunfuncties onderling rond dit thema te verbeteren. Rond dit thema zijn nu in zes provincies pilotprojecten opgezet, die inhoudelijk gecoördineerd en gesteund worden door Forum; zie voor voorbeelden paragraaf 4.3.2.)

- *Steun van Zelforganisaties Minderheden*

De overheid steunt de ontwikkeling van zelforganisaties door financiering van een platform voor ondersteuning van zelforganisaties. Dit Nationale Platform Zelforganisaties steunt zelforganisaties van minderheden zowel financieel als ook met advies. Het Ministerie van VWS geeft per jaar Euro 400 000 om activiteiten van de landelijke organisaties te ondersteunen. Het nieuwe Platform is ondergebracht bij de organisaties FORUM en VON (Vluchtelingen Organisaties Nederland) die al sinds 1998 een band hebben met zelforganisaties. Sinds dit jaar wordt een gezamenlijke helpdesk beheerd voor zelforganisaties. Voor de inhoudelijke ondersteuning van de zelforganisaties is jaarlijks 1,5 miljoen Euro beschikbaar. Met ingang van deze financieringsregeling komen vanaf 2001 zelforganisaties niet meer in aanmerking – zoals vroeger – voor een eigen instellingssubsidie. Voor landelijke organisaties die al een dergelijke subsidie ontvingen voor 2001, geldt een overgangstermijn tot uiterlijk 2005.

- *De Commissie Vrijwilligersbeleid (2001-2004, zie ook p. 15)*

De Commissie Vrijwilligersbeleid heeft in haar plan van aanpak onder het speerpunt agenderen en visie ontwikkelen gesteld dat zij binnen gemeenten en provincies een discussie op gang wil brengen ten aanzien van vrijwilligerswerkbeleid, de taak van de overheden en de ondersteuning van innovatie in het werk. De discussie moet uitmonden in een visie op vrijwilligersbeleid, die onder meer "rekening houdt met de toenemende

multiculturalisering van het werk van de vrijwilligers" (Commissie Vrijwilligersbeleid: Vrijwilligerbeleid. Plan van Aanpak 2002, p. 19). Inmiddels zijn pilotprojecten in 2 provincies en 18 gemeentes ontwikkeld, die de algemene speerpunten van de Commissie, waaronder multiculturalisering, verder moeten ontwikkelen. Zie voor voorbeelden 4.3.3.

- *Inburgeringsbeleid*

In het kader van het inburgeringbeleid (Wet Inburgering Nieuwkomers, 1998) kan in de verplichte inburgeringstrajecten, die nieuwkomers moeten volgen, vrijwilligerswerk of een maatschappelijke stage deel uitmaken van de oriëntatie op de Nederlandse samenleving. Op deze manier wordt op praktische wijze kennis gemaakt met diverse facetten van de Nederlandse maatschappij, talenkennis praktisch geoefend en kunnen vaardigheden worden opgedaan, die de kansen op de arbeidsmarkt moeten verbeteren. De WIN wet wordt uitgevoerd op lokaal niveau en de gemeenten zijn verantwoordelijk voor de regievoering.

4.3.2 Op provinciaal niveau

Vele provincies ontwikkelen de laatste jaren een aantal trajecten die interculturalisatie van het welzijn- en het vrijwilligerswerk op gang moeten brengen. Dit gebeurt ondermeer binnen het kader van de reeds genoemde IPO pilots en Stap Twee. De provincie Overijssel heeft bijvoorbeeld gekozen voor een carrousel-model waar ieder jaar een andere sector centraal staat, daaronder de vrijwilligerssector voor een jaar. Naast de meer brede aanpak van interculturalisatie in Flevoland en in Zuid-Holland is in Utrecht en Drenthe expliciet gekozen voor de interculturalisatie van het Vrijwilligerswerk om de deelname van allochtonen in het reguliere vrijwilligerswerk te stimuleren. In Utrecht wordt hier bijvoorbeeld nauw samengewerkt met zelforganisaties om een ervaringstransfer naar andere organisaties op gang te brengen. In Drenthe zijn met name in de sportverenigingen de eerste projecten op gang gebracht.

4.3.3 Op gemeentelijk niveau

Omdat gemeentes sociaal beleid uitvoeren op lokaal niveau zijn zij soms wegwijzend in het opstarten van initiatieven en projecten, die interculturalisatie bevorderen. Dit betreft met name de grote steden. In hun notities vrijwilligersbeleid staat interculturalisatie van het vrijwilligerswerk op de agenda en worden in het kader van het minderheden- en integratiebeleid zelforganisaties gesubsidieerd. Te constateren is een verschuiving naar een meer projectmatige financiering van deze organisaties.⁶

Verder bestaat aandacht voor interculturalisatie in het kader van het diversiteitsbeleid dat in de grote steden in de tweede helft van de jaren negentig is ingesteld. Een voorbeeld is de gemeente Rotterdam, die op grond van de uitslag van het eerste onderzoek over vrijwilligerswerk van allochtonen (Van Daal, 1994) een aantal initiatieven heeft ontplooid zoals het verspreiden van praktische publicaties over "Intercultureel Vrijwilligerswerk" (Van Daal & Broenink, 1998) en het subsidiëren van het Instituut voor Multiculturele Participatie (MCP). Dit instituut richt zich op de bemiddeling van allochtonen in het algemene vrijwilligerswerk en voor bestuursfuncties. Zij verzorgt trainingen en werkt aan de interculturalisatie van de Rotterdamse vrijwilligersorganisaties (zie ook Annex 4). Het Rotterdamse Visiedocument op vrijwilligerswerk 2015 wijdt een heel hoofdstuk aan kleurrijk vrijwilligerswerk met voorstellen aan de gemeente die inmiddels gedeeltelijk op weg naar implementatie zijn.

In het kader van sociale activering (zie p. 15) heeft het stedelijke Rotterdamse OK Project speciale aandacht geschonken aan de rekrutering van allochtone vrijwilligers in sociale activering middels 'culturele ambassadeurs' met een intermediaire functie. De methodiek is ontwikkeld door Krosbe/Stimulans en is gepresenteerd als een goed voorbeeld in het kader

⁶ Sommige gemeentes zetten ook alle subsidies voor zelforganisaties stop in het kader van de debat om de "falende" bijdrage van zelforganisaties aan integratie.

van een eerder EU onderzoek over de bijdrage van vrijwilligerswerk tegen sociale uitsluiting (CPC/NOV 2000). Het Rotterdamse voorbeeld is in andere steden verder ontwikkeld en heeft bijgedragen aan de publicatie van een handreiking "Kleurrijke Sociale Activering" door het vroegere Informatie- en Servicepunt Sociale Activering (ISSA), die de methodieken van acht lokale projecten inventariseerde die speciaal voor de rekrutering en activering van allochtonen waren opgezet. (ISSA 2001).

In het algemeen hebben de grote steden in de laatste jaren al meer initiatieven ontplooid, om vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden te bevorderen. Bijvoorbeeld door het opzetten van databanken met potentiële allochtone bestuursleden die geschikt kunnen zijn voor algemene vrijwilligersorganisaties, om zo de diversiteit op bestuursniveau te bevorderen. Er is ook sprake van een toenemende (h)erkenning van het vrijwilligerswerk binnen zelforganisaties door het verlenen van prijzen, zoals bijv. de diversiteitsprijs van de gemeente Amsterdam. In Den Haag is in 2002 het Platform Kleurrijk Vrijwilligerswerk opgezet door een veertigtal allochtone en autochtone organisaties. Een groeiend aantal gemeenten zoekt verbinding met het Stap Twee Programma om de interculturalisatie van de vrijwilligerssector te bevorderen.

4.4 Goede Voorbeelden

In Nederland zijn een aantal databanken opgezet, die goede praktijkvoorbeelden van vrijwilligerswerk van en met allochtonen door reguliere vrijwilligersorganisaties en zelforganisaties beschrijven. (Zie bijvoorbeeld: www.staptwee.nl, www.eigenwijsparticiperen.nl of de websites van de provinciale steunfuncties zelforganisaties).

Hieronder zullen een aantal zelforganisaties in het kort worden beschreven, die zijn uitgenodigd voor verdere samenwerking in het MEM-VOL Project fase II. Deze organisaties zijn uitgenodigd omdat zij

- a) op lokaal en/of landelijk niveau in het publiek en bij sleutelfiguren en -organisaties bekend staan voor hun goede praktijk met betrekking tot:
 - vinden en binden van vrijwilligers
 - organisatieontwikkeling en hun doelgerichte, innovatieve aanpak
 - bevordering van integratie en participatie
 - duurzaamheid van de organisatie
 - het onderhouden en aangaan van netwerken in de samenleving.
- b) Zij vertegenwoordigen de grootste etnische groepen, die vanwege hun sociaal-economische positie als kwetsbaar in de samenleving gekenmerkt zijn (zie hoofdstuk 2).
- c) Zij ontwikkelen activiteiten, die onder meer opleiding, scholing en toeleiding naar de arbeidsmarkt voor de eigen achterban moeten bevorderen. Hun vrijwilligers leveren zodoende een belangrijke bijdrage aan het voorkomen en bestrijden van armoede en sociale uitsluiting.

4.4.1 Stichting M.A.M.A., Amsterdam

Deze zelforganisatie is opgericht in 1989 door een aantal vrouwen, die een bijdrage wilden leveren aan de opvang van de grote groep Antilliaanse en Arubaanse vrouwen, die naar Nederland migreerden. Doel van de organisatie, met inmiddels 365 leden, is door informatie en steun de zelfredzaamheid van de vrouwen te verhogen, en aan hun verdere ontwikkeling met name op het gebied van arbeid en educatie bij te dragen. Onder meer de volgende activiteiten moeten dit doel bevorderen:

- *ondersteuning voor opvoeding en onderwijs*; er worden cursussen en themabijeenkomsten over opvoeding en onderwijs georganiseerd, waarbij men bijzondere aandacht besteedt aan de ontwikkeling van taalvaardigheid en methoden van informatie overdracht. Hier wordt een vertaalslag gelegd tussen de met name schriftelijke

voorlichting in Nederland, die vaak niet direct toepasbaar is op de leefsituatie van de vrouwen, en hun orale cultuur die een schriftelijke informatieoverdracht minder kent.

- *Bevordering van integratie en participatie in de Nederlandse maatschappij*, middels themabijeenkomsten over integratie, participatie, vertegenwoordiging, knelpunten en succesfactoren. Ook worden er excursies naar verschillende Nederlandse steden georganiseerd en nemen de vrijwilligers deel aan studiedagen en conferenties over relevante onderwerpen.
- *Toeleiding naar de arbeidsmarkt en scholing*, Er bestaat druk op de meeste vrouwen vanuit de sociale dienst een baan te zoeken, zonder dat er voldoende wordt stilgestaan bij de problemen die dan moeten worden opgelost in de combinatie van arbeid en zorg. Een project "Vrouw wat wil je met je toekomst" inventariseerde op een serie bijeenkomsten de wensen en behoeften van de vrouwen bij het zoeken van een baan. Van de deelnemers aan het project zijn een aantal vrouwen doorgestroomd naar andere activiteiten van Stichting M.A.M.A. zoals de "bezoekvrouwen". Voorts wordt er aan een vervolgtraject gewerkt voor de vrouwen, om hun kansen te verhogen op de Nederlandse arbeidsmarkt.
- *Bezoekvrouwen*: Dit project richt zich op nieuwkomers die steun nodig hebben om hun weg te vinden in de Nederlandse maatschappij. Een aantal extra getrainde bezoekvrouwen benaderd de nieuwkomers op een informele manier en legt huisbezoeken af. Een hoog aantal gezinnen wordt op deze manier bereikt. Hun hulpvragen worden geïnventariseerd en zij kunnen worden doorverwezen naar relevante instellingen.
- *Inloop -en spreekuur*. Een laagdrempelige service voor leden en belangstellenden.

Stichting M.A.M.A is deel van een samenwerkingsverband van verschillende welzijnsorganisaties, steunfuncties, en andere zelforganisaties die de activiteiten van de organisatie helpen versterken. Aan empowerment en deskundigheidsbevordering van de vrijwilligers word veel aandacht besteed. Vrijwilligers volgen cursussen in action learning, taal- en computercursussen en deskundigheidsbevordering voor met name de vrijwilligers in de kinderopvang. Het concept bezoekvrouwen wordt ook in de ledenwerving gebruikt middels informele benadering van potentiële belangstellenden op de markt, op straat en tijdens andere activiteiten. Dit heeft in 2002 tot 65 nieuwe leden geleid. Voor de leden worden speciale activiteiten georganiseerd die samenhangendheid en het zich verbinden aan de stichting moeten bevorderen.

Als erkenning voor hun werk, en met name voor het Bezoeksvrouwenproject, heeft Stichting M.A.M.A in 2003 de diversiteitsprijs van de Gemeente Amsterdam ontvangen.

4.4.2 Stichting UFUK, Amsterdam

Stichting UFUK is in 2000 opgericht als zelforganisatie van Turkse bewoners in Amsterdam en van het stadsdeel Oost/Watergraafsmeer in het bijzonder. De stichting is voortgekomen uit het Stichting Islamitisch Centrum Amsterdam met zetel in dit stadsdeel in een pand, wat zowel de moskee huisvest als ook ruimte biedt voor de verschillende activiteiten van de stichting. Omdat de activiteiten van SICA met name op het gebied van maatschappelijke, educatieve, informatieve en sociaal-culturele projecten door de jaren heen hard gegroeid was, nam het bestuur de beslissing een eigen stichting voor de betere ontplooiing van deze activiteiten op te richten, om verdere samenwerkingsverbanden te kunnen ontwikkelen en ook mogelijke stappen in professionalisering te zetten. UFUK zet dus een vast deel van de vroeger door SICA gerunde activiteiten voort en ontplooit nieuwe projecten, die emancipatie en participatie van Turken moeten helpen bevorderen. Onder de algemene activiteiten vallen een sociaal spreekuur, organisatie van feesten en evenementen en bijeenkomsten gerelateerd aan de Ramadan. Verder worden er voor vrouwen, jongeren en ouderen themabijeenkomsten georganiseerd, voorlichtingen, uitstapjes, excursies, zwemcursussen, cursussen over ouderparticipatie, Nederlandse les en activiteiten, die de sociale contacten onderling bevorderen zoals bezoekersdiensten, "op de thee" projecten en dergelijke. Voor jongeren worden bovendien sportactiviteiten opgezet, huiswerkbegeleiding, kadertraining en onderwijs in eigen taal en cultuur.

UFUK heeft naast het reguliere aanbod speciale projecten ontwikkeld. Hieronder wordt met name ingegaan op het studiecentrum dat zich richt op de bevordering van scholing en opleiding voor Turkse jongeren, om hun kansen in de maatschappij te verbeteren en preventief te helpen crimineel gedrag te voorkomen.

- *Intern studiecentrum*

UFUK heeft een intern studiecentrum opgezet, dat maximaal 50 jongeren een plek kan bieden en de al bestaande activiteiten voor jongeren moet bundelen. Het centrum verzorgt naschoolse activiteiten zoals cursussen voor ouders en leerlingen, huiswerkbegeleiding, computerlessen, spreekuren en bemiddeling, onderwijs in het Turks, gezamenlijk eten, sport, recreatie, het gebruik van een bibliotheek en de mogelijkheid tot overnachten onder begeleiding van volwassenen. Het studiecentrum moet een bijdrage leveren aan het voorkomen van spijbelen en schooluitval, verbetering van de prestaties van jongeren, betere interactie tussen scholen en ouders, een betere kennis over school- en beroepskeuze en meer motivatie voor de jongeren om naar school te gaan. Alle activiteiten worden begeleid door getrainde vrijwilligers en /of additionele betaalde werkers. In de huiswerkbegeleiding van de jongeren wordt gewerkt met Turkse en Nederlandse mentoren met een HAVO diploma. De mentoren worden gerekruteerd uit de eigen achterban of van de Amsterdamse Hogescholen. Het centrum heeft een computerruimte, die de hele week geopend is en waar lessen door de weeks worden gegeven door stagiaires en Turkse jongeren met een ICT-achtergrond in systeem- en netwerkbeheer of informatica. Structureel wordt er met meerdere scholen samengewerkt, die scholieren naar het studiecentrum sturen. Het project is nog in een pilotfase en wordt aan het einde van ieder schooljaar geëvalueerd samen met leerlingen, ouders, leraren, coördinatoren, mentoren begeleiders en vrijwilligers. Het is de bedoeling bestaande samenwerkingsverbanden met hogescholen en scholen te verbreden met Justitie in de Buurt, sportverenigingen en andere opleidingsinitiatieven.

- *Bestuurlijk Overleg Migranten Organisaties (BOMO)*

UFUK maakt deel uit van het Bestuurlijk Overleg Migranten Organisaties (BOMO) in Oost/Watergraafsmeer, dat alle zes weken migrantenorganisaties in het stadsdeel en politieke en ambtelijke vertegenwoordigers van stadsdeel Oost/Watergraafsmeer, de algemene welzijnsinstellingen en het Amsterdam Centrum Buitenlanders bij elkaar brengt. HET BOMO heeft een signaalfunctie met betrekking tot onderwerpen die in de verschillende migrantengemeenschappen belangrijk zijn. Vanuit het BOMO zijn verschillende werkgroepen gevormd met betrekking tot onderwijs en jeugdbeleid, welzijn en migrantenorganisaties, ouderen en huisvesting, economische zaken en werkgelegenheid en vrouwen en kinderopvang. In alle groepen is UFUK vertegenwoordigd.

UFUK staat bekend als een sterke zelforganisatie in het stadsdeel en in Amsterdam, bijna geheel draaiend op vrijwilligers met een klein aantal betaalde medewerkers en een algemene coördinator op gesubsidieerde arbeidsplaatsen.

4.4.3 Stichting TANS (Towards A New Start), Amsterdam

TANS is een goed voorbeeld van een "nieuwe" Marokkaanse zelforganisatie, opgericht door jongeren uit de tweede generatie. Veel jongeren voelen zich niet meer thuis in de zelforganisaties van de eerste generatie, die zich nog sterk op het land van herkomst oriënteren of wel op Nederland gericht zijn, maar met name activiteiten ontwikkelen met betrekking tot het bestrijden van problemen, met die de gemeenschap geassocieerd wordt (criminaliteit, werkloosheid, spijbelen etc.). Een vijftal hoogopgeleide Marokkaanse jongeren, allemaal studenten en werkenden, hebben TANS opgericht. Vanuit een besef van de kracht van de Marokkaanse gemeenschap en een positief denken over de multiculturele samenleving worden activiteiten ontplooid, die bewustwording en kansen voor Marokkaanse jongeren met een goede opleiding in de samenleving moeten bevorderen en daarmee ook

het beeld van de gemeenschap in het geheel. TANS opereert meer als los netwerk van vrijwilligers uit het hele land met een website als communicatiemiddel. De initiatiefnemers hebben hun oorsprong in jongerenorganisaties en hebben eerder ervaringen opgedaan met het opzetten van lokale en landelijke activiteiten en organisaties. TANS heeft in de vijf jaren van haar bestaan landelijke bekendheid verworven door zijn vernieuwende aanpak, met onder meer de volgende activiteiten:

- de organisatie van een multiculturele carrièremarkt, waar TANS als intermediair tussen werkzoekenden en bedrijven, die de diversiteit van hun personeel wilden verhogen, fungeerde,
- de organisatie van een ondernemerschapswedstrijd met de naam Intercultural Business Plan Quest (IBPQ), georganiseerd in samenwerking met de Rabobank Nederland. Het project richtte zich op de ondersteuning van startende allochtone en autochtone jonge ondernemers in de leeftijd van 18 t/m 35 jaar.
- de regelmatige organisatie van netwerkbijeenkomsten, seminars, congressen en gala's, die hoogopgeleide allochtone jongeren met bedrijven en de overheid in verbinding brengen.

In de komende jaren zullen een aantal thema's zoals politiek, kunst en cultuur, journalistiek en media, islam en onderwijs verder uitgewerkt worden in bijeenkomsten en projecten. (zie ook www.tans.nl)

4.4.4 Stichting DelMaTur, Rotterdam Delfshaven

Stichting DelMaTur is een samenwerkingsverband van 8 Turkse en Marokkaanse zelforganisaties opgezet in het jaar 2000 in Rotterdam-Delfshaven. De organisatie biedt hulp en begeleiding aan Marokkaanse en Turkse jongeren om hun spijbelen en schooluitval te voorkomen. Dit gebeurt middels de volgende activiteiten:

- *leerlingbegeleiding*: 9 medewerkers zijn in dienst als actieve begeleiders van ruim 160 jongeren. De nadruk van de begeleiding ligt op het sociaal-emotionele vlak. Daarbij is goed contact met de ouders en de scholen een voorwaarde. Jongeren kunnen bij de begeleiders met alle vragen terecht en de begeleiders fungeren als hun vertrouwenspersoon.
- *Interactieve huiswerkklassen*: dit is een online-project dat in 2003 is opgestart. Jongeren kunnen op een afgesproken uur met vragen over hun huiswerk bij de begeleiders terecht.
- *Leerling Koppelsystemen*: in 2002 is in samenwerking met Allochtone Studentenverenigingen en andere organisaties van goed opgeleide jongeren een mentorensysteem gestart waar „succesvolle“ aan „probleemjongeren“ worden gekoppeld. De mentoren krijgen eerst een training voordat zij aan de slag gaan. Voorts probeert men uit verschillende beroepsgroepen (bijv. bakkers, chauffeurs, onderhoudsmonteurs etc.) vrijwilligers te rekruteren om als mentor en als succesvol rolmodel voor de jongeren te functioneren.
- *Voorlichtingen en Cursussen*: voor grote groepen ouders worden cursussen ouderparticipatie en opvoedingsondersteuning verzorgd

DelMaTur werkt samen met een groot netwerk van scholen, welzijnsinstellingen en andere partijen in de buurt en heeft ook deel genomen aan internationale uitwisselingen met zelforganisaties uit België. Het is een goed voorbeeld van een organisatie, die vrijwillig is opgestart en een sterke professionalisering achter de rug heeft. Zij blijft succesvol vrijwilligers rekruteren voor steeds weer nieuwe activiteiten, ook omdat dit steeds weer nieuwe verbindingen creëert naar de eigen achterban.

5. Nationale bijeenkomst

Op 27 juni 2003 vond in Amsterdam de Nederlandse bijeenkomst van het MEM -VOL Project plaats (zie annex voor agenda en deelnemerslijst). Vertegenwoordigers van in het MEM-VOL Project samenwerkende organisaties kwamen bij elkaar om de resultaten en de voortgang van het MEM-VOL Project te bespreken.

5.1 Ervaringen uit de andere MEM-VOL landen

Na een inleiding van de Europese coördinator over de doelen en de structuur van het MEM-VOL Project kwamen uit de inleidingen over de situatie in de verschillende MEM-VOL landen samengevat de volgende punten naar voren:

- In Denemarken is er nog weinig onderzoek gedaan naar vrijwilligerswerk van migranten. Volgens een studie van 1999 verricht 38% van de Deense populatie vrijwilligerswerk. Over het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden is er alleen een enkele studie verricht door het Volunteer Centre Denemarken (MEM-VOL Partnerorganisatie) onder 232 migrantenverenigingen. Het percentage dat vrijwilligerswerk verricht is ook hier lager dan in de autochtone bevolking. In het onderzoek dient men rekening te houden met de Deense definitie van vrijwilligerswerk, die verschillende vormen van vrijwillige inzet in organisaties niet als vrijwilligerswerk herkend, zoals werkzaamheden in zelfhulp groepen, de vakbonden en de publieke sector.
- In Duitsland ligt de klemtoon van de definitie van vrijwilligerswerk op actief burgerschap en inzet voor de civil society. Er is nog weinig onderzoek naar vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden in reguliere organisaties gedaan. In de eerste survey over vrijwilligerswerk in Duitsland is niet naar de bijdrage van migranten en etnische minderheden gekeken en zijn zelforganisaties buiten beschouwing gebleven. Er zijn een groot aantal kwalitatieve studies naar zelforganisaties, maar zij zijn eclectisch in benadering en er is een groot gebrek aan systematisch onderzoek. De politiek controversiële discussie over het integrerende potentiaal van zelforganisaties die soms als parallelle maatschappij („Parallelgesellschaften“) worden beschouwd, is in sommige aspecten vergelijkbaar met het Nederlands debat over de integrerende functie van migrantenorganisaties.
- In Oostenrijk is het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden een volledig onderbelicht onderwerp. Welzijnsorganisaties zien het nog met name als hun taak, het voortouw te nemen, om allochtonen in de activiteiten van het welzijnswerk te betrekken. Er zijn echter in dit verband interessante projecten ontwikkeld, die bijvoorbeeld het gebruik van de publieke ruimte als rekruteringsmethode uitwerken (park- en tuinprojecten). Dit is van belang, omdat bestaande structuren mensen kunnen uitsluiten. Zo zijn bijvoorbeeld seniorenclubs in Oostenrijk traditioneel gebonden aan politieke partijen en zijn om deze redenen niet attractief voor oudere migranten die zich niet automatisch aan politieke partijen willen binden. Zelforganisaties, velen van hun opgezet door migranten uit de Balkan, functioneren vrijwel onzichtbaar en er is nog weinig bekend over hun werkwijze.
- In het Verenigd Koninkrijk verricht volgens de nationale vrijwilligerssurvey van 1997 41% van de zwarte en Aziatische gemeenschap vrijwilligerswerk in zelf- en reguliere organisaties, ca. 10% minder dan de autochtone Britten. Het informele vrijwilligerswerk, zoals burenhulp, is in dit percentage niet meegeteld. Om het percentage te verhogen, wordt in de vrijwilligerssector veel nagedacht over de ontwikkeling van methoden van vinden en binden van allochtone vrijwilligers. De structuren van reguliere organisaties worden vaak als ingeroest en bureaucratisch ervaren. Er zijn een behoorlijk aantal kwalitatieve studies verricht naar vrijwilligerswerk onder etnische minderheden, ook vanuit de minderheden zelf.

- In Frankrijk houdt assimilatie als gidsconcept voor de integratie aandacht voor vrijwilligerswerk in zelforganisaties tegen. Omdat integratie in Franse reguliere organisaties absolute prioriteit heeft, is er geen zicht op verschillen in concepten van vrijwilligerswerk en wordt een 'geutiliseerd' debat, zoals zij in Nederland en het Verenigd Koninkrijk bestaat, niet in de publieke discours gevoerd en worden initiatieven ook niet op prijs gesteld. Vanuit deze benadering worden werkzaamheden in de zelforganisaties ook niet als vrijwilligerswerk meegeteld.
- In Nederland neemt het onderzoek over vrijwilligerswerk onder migranten en etnische minderheden toe. Er is een goede infrastructuur voor vrijwilligerswerk, ook voor zelforganisaties en met Stap Twee bestaat er een ambitieus programma dat de interculturalisatie van de vrijwilligerssector moet bevorderen. Meer aandacht zou kunnen worden gegeven aan onderwerpen, zoals:
 - de betekenis van informeel vrijwilligerswerk als middel tegen sociale uitsluiting
 - de verbinding van migratiefactoren en vrijwillige inzet
 - een interdisciplinaire, crosssectorale benadering van het onderwerp
 - concepten van vrijwilligerswerk in allochtone gemeenschappen ten behoeve van de ontwikkeling van het Nederlandse vrijwilligerswerk.

5.2 Vragen en debat

In de discussie over de verschillende bijdragen kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:

- De definitie van vrijwilligerswerk kan een beperkende en zelfs uitsluitende werking hebben. In Nederland roept het woord "-werk" verwarring op, omdat werk toch eigenlijk betaald dient te worden. Ook legt de Nederlandse connotatie van het woord „vrijwilligerswerk“ de klemtoon op geformaliseerde, gestructureerde werkzaamheden in organisaties en is daarmee niet een vanzelfsprekend concept voor mensen uit andere landen. In het bijzonder niet voor landen met een pas opkomende of niet bestaande civil society.
- Vrijwilligerswerk in eigen kring is soms de eerste stap om ook in een tweede stap een plek te vinden in reguliere vrijwilligersorganisaties. De Scouts geven een goed voorbeeld hoe monoculturele groepen binnen de eigen organisatie een grotere insluiting in de algemene organisatie op gang kunnen brengen.
- Een tweesporenbeleid (interculturalisatie + steun voor zelforganisaties) doet meer recht aan het feit, dat er verschillende vormen van engagement zijn en geeft respect voor de diversiteit van engagement in de verschillende gemeenschappen.
- Taal zou een sleutelfactor kunnen zijn voor deelname aan het vrijwilligerswerk in reguliere organisaties. Het hoge percentage van deelname van de zwarte en Aziatische gemeenschappen in Engeland zou teruggevoerd kunnen worden op het feit, dat zij als migranten uit de voormalige koloniën al Engelstalig Groot-Brittannië binnenkwamen.⁷ Migrantengemeenschappen worden inmiddels in migratiestudies als transnationale gemeenschappen beschreven, die vaak in meer dan een land alleen hun netwerken onderhouden. Er bestaat geen kennis van het ervaringstransfer binnen deze gemeenschappen en geen visie op vrijwilligerswerk in transnationale context.
- Het kan voor zelforganisaties heel demotiverend zijn en minderwaardigheidsgevoelens oproepen als het eigen vrijwilligerswerk blijkbaar minder telt, minder wordt gezien en minder wordt gewaardeerd. Door subsidieafhankelijkheid, competitie met het werk van de reguliere welzijnsinstellingen en het feit, dat zelforganisaties soms alleen maar de "aanleverfunctie" van allochtonen voor het reguliere welzijnswerk blijken te hebben, worden dit soort gevoelens versterkt.

⁷ In vergelijking heeft ook in het Rotterdamse surveyonderzoek van Van Daal (2001) de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap die al Nederlandstalig in Nederland arriveren, de hoogste deelnamepercentage in participatie en vrijwilligerswerk in algemene organisaties).

- Vrijwilligerswerk geeft geen status en het verwerven van een status is heel belangrijk voor migranten en etnische minderheden. Herkenning van het vrijwilligerswerk in eigen kring kan een bijdrage leveren.

5.3 Aandachtspunten voor fase II

In de middagsessie is de voortgang van het MEM-VOL project in fase II besproken.

Er zijn als aandachtspunten voor fase II de volgende suggesties gedaan:

- Doel van het project is het identificeren van goede voorbeelden en het ontwikkelen van indicatoren voor best practice. Men zou gelijkmate aandacht moeten besteden aan "bad practice" en ook tot een uitwisseling daarover komen. Wat is er in de praktijk moeilijk en waarom?
- Het leerproces van de hele MEM-VOL groep met elkaar zou veel inzichten kunnen opleveren omdat er van verschillende organisaties, landen en invalshoeken mensen voor een periode van twee jaar gaan samenwerken. Wat zijn hier de in- en uitsluitingsmechanismen en door welke factoren worden die bepaald? Het zou belangrijk kunnen zijn, deze factoren goed te bewaken.

Voorts zijn de Nederlandse deelnemers overeengekomen om eind augustus/begin september op een nog vast te stellen datum weer bijeen te komen om het potentieel van de verdere ontwikkeling van MEM-VOL in Nederland te bespreken. Het is in het afsluitende resumé vastgesteld dat voor de voortzetting van het project in Nederland een goede structuur is opgezet en dat MEM-VOL fase II, indien goedgekeurd door de Europese Commissie, goed in de steigers staat.

6. Conclusies

6.1 Werk in uitvoering

De inventarisatie van het MEM-VOL project in Nederland over onderzoek, beleid, programma's en goede praktijkvoorbeelden met betrekking tot vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden heeft een aantal inzichten opgeleverd die in een vervolgfase van het MEM-VOL project kunnen dienen als punt van vertrek voor verder onderzoek en projectontwikkeling. In het algemeen kan geconstateerd worden dat sinds een aantal jaren vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden in Nederland op de agenda staat van beleidsmakers en de ondersteuningsstructuur van het vrijwilligerswerk. Dankzij dit feit zijn er inmiddels belangrijke stappen gezet om de interculturalisatie van de vrijwilligerssector te bevorderen op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. Ook bestaat er, in internationale vergelijking, een bijzonder goed uitgewerkte ondersteuningsstructuur voor zelforganisaties. Door beide ondersteuningsstructuren (van vrijwilligerswerk en van zelforganisaties) samen zou echter nog intensiever gezamenlijk aan de weg van het allochtone vrijwilligerswerk getimmerd kunnen worden. Men is goed op weg, maar men is er nog niet, zoals de resultaten van het onderzoek in Rotterdam (Van Daal, 2001) na jaren van inspanningen betreffend de interculturalisatie laten zien.

6.2 een –exclusief- Westerse definitie?

In hoofdstuk 4 worden op basis van literatuurstudie een aantal belemmeringen voor deelname in het vrijwilligerswerk benoemd, die hier niet verder herhaald zullen worden. Behalve dan dat een groot knelpunt de westerse definitie van vrijwilligerswerk is: "*werk dat onbetaald en niet-verplicht wordt verricht in georganiseerd verband ten behoeve van anderen, van een organisatie of van de samenleving*". Deze definitie is historisch voortgekomen uit tradities van filantropie en caritatieve hulpverlening met daaraan gekoppeld organisatorische vormen, die sterk het beeld van vrijwilligerswerk hebben bepaald. De westerse (en Nederlandse) connotaties van het woord vrijwilligerswerk leggen een klemtoon op het **georganiseerd** en het **geformaliseerde** onbetaalde **werk**, en bovendien de **hulpverlening**. Dit beperkt de perceptie voor andere vormen van vrijwilligerswerk die minder georganiseerd en informeel zijn. Misschien ook minder te maken hebben met directe hulpverlening, maar meer aansluiten bij relationele vormen van wederzijdse verplichting die dienen voor het opbouwen van sociale netwerken.

De westerse definitie van vrijwilligerswerk kan dus in tegenstelling tot het doel van insluiting uitsluitend werken, indien men integratie in het westerse patroon van vrijwilligerswerk als ultiem doel van integratie beoogt. (Lukka & Ellis, 2001). Daarom zal de klemtoon afsluitend meer komen te liggen op informele vrijwillige inzet en in deze context tot nu toe nog onderbelichte onderwerpen. Hiertoe zijn nieuwe onderzoeksvragen geformuleerd, die gekenmerkt worden door de visie van prof. R. Gowricharn.

R. Gowricharn (2001) stelt in zijn inventariserend onderzoek over factoren en mechanismen voor in- en uitsluiting in Nederland, dat in een globaliserende wereld non-participatie in beperkte nationale domeinen niet altijd hetzelfde is als sociale uitsluiting. Transnationale migrantengemeenschappen onderhouden nieuwe combinaties van levensvormen die tot een grotere pluraliteit binnen deze gemeenschappen en ook in het gastland leiden. Zijn pleidooi gaat uit naar een concept van sociale cohesie dat niet berust op sociale eenheid en culturele eenvormigheid maar op de elasticiteit en de rek van de samenleving. Antwoorden op onderstaande vragen zouden eraan kunnen bijdragen een grotere (h)erkenning van de verscheidenheid van het vrijwilligerswerk in Nederland te creëren. En misschien ook meewerken aan nieuwe routes van integratie en participatie van etnische minderheden in de samenleving.

6.3 Nieuwe onderzoeksvragen

- Welke vormen van informele wederzijdse steun bevorderen sociaal-economische integratie? Te denken valt hier aan informele mutual credit systemen, alternatief bankieren, en vrijwillige inzet en wederzijdse steun bij opstartende en doorstartende etnische ondernemers.
- Welke vormen van informele gemeenschappelijke opvoeding bevorderen integratie in het onderwijs? Te denken valt hier aan informele crèches, vorming van uitgebreide huishoudens met kinderen van buiten de familie, financiering en begeleiding van scholing van jongeren in opleiding, zoals bijvoorbeeld gebruikelijk in informele, tijdelijke adoptiesystemen in een groot aantal Afrikaanse maatschappijen.
- Welke vormen en ervaringen van formele en informele vrijwillige inzet worden in het migratieproces meegenomen naar het gastland en blijven intact, veranderen of gaan verloren en waarom? Wat zijn de bijbehorende eigen definities, concepten en connotaties van vrijwillige inzet?
- Welke vormen van vrijwillige inzet beïnvloeden identiteitsvorming en –verandering in het land van herkomst en in het gastland?
- Wat is de relatie tussen informele steun en formele uitsluiting in het gastland? ⁸Wat is de meerwaarde van vormen van informele vrijwillige inzet gebaseerd op wederzijdse verplichting voor de opbouw van sociale netwerken?
- Hoe zijn verschillende stadia en individuele en collectieve factoren van een migratie- en vestigingsproces gekoppeld aan vormen van vrijwillige inzet? Bijv. redenen voor migratie (individueel en collectief), de geschiedenis van civil society in het land van herkomst, de verschillende generaties in het migratieproces (migratie als gezamenlijk générationeel project), en factoren als gender, religie, cultuur, leeftijd, opleiding.
- Hoe kan het vinden en binden van vrijwilligers beter worden afgestemd op de verschillende behoeften van migranten?
- Wat kan het Nederlandse vrijwilligerswerk, de sociale sector en de samenleving als geheel leren van vormen van vrijwillige inzet onder migranten en etnische minderheden?

⁸ Snel (2001) beweert naar aanleiding van een onderzoek over sociale uitsluiting en migranten dat informele steun een tegenwicht kan bieden tegen formele uitsluiting (bijv. op de arbeidsmarkt) en dat de echte verliezers diegenen zijn die uit het boot van de informele relaties en steunsystemen vallen.

Annex 1; Literatuur

- Alons en Partners (1999). Tussen continuïteit en vernieuwing. Een beeld van Marokkaanse zelforganisaties in Nederland. Utrecht: Alons en Partners
- Amsterdams Centrum Buitenlanders (2002). Allochtone vrijwilligers in beeld. Een notitie over de bijdragen van migranten aan het vrijwilligerswerk in Amsterdam. Amsterdam: Amsterdams Centrum Buitenlanders.
- Brabantse Islamitische Raad (2002). Allochtone vrijwilliger in beeld. Project Report. Tilburg: Prisma Brabant
- Campbell, H.W. (2001). Vrijtijdsbesteding en culturele diversiteit. Vizier op cultuurparticipatie, openluchtrecreatie en sport. Rotterdam: Stimulans
- Canatan, K. & Ljamai, A. (2002): De maatschappelijke functies van Moskeeën. Rotterdam: COS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2003). Bevolkingstrends. Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland. Jaargang 51 – 2de kwartaal 2003.
- CPC/NOV (2000)(Red.) Volunteering into Participation. A Strategy for Social Inclusion. Research Report to the European Commission, DG V. Amsterdam: CPC/NOV.
- Daal, H.J. van (2002). Geef Ze de Ruimte. Een onderzoek naar zelforganisaties van allochtonen, gemeentelijk integratiebeleid en mogelijkheden voor donatiebeleid van fonds 1818. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Daal, H.J. van (2001). Het middenveld als smeltkroes? Verschuivingen in deelname aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk in multicultureel Rotterdam. Verwey Jonker Instituut: Utrecht.
- Daal, H.J. van & Broenink, N. (1998). Intercultureel Vrijwilligerswerk. Ervaringen en Tips. Rotterdam: van Arkel.
- Daal, H.J. van (1994). De nieuwe vrijwilligers. Een onderzoek naar vrijwilligerswerk door allochtonen. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dam, C. van & Govaart, M.M. & Wiebes, P. (1998). Zicht op zorg en welzijn. Vrijwilligers. Utrecht: NIZW/NOV.
- Das, P., & Arslan, H. (2000). Kleur in het middenveld. Een inventarisatie van organisaties van en voor allochtonen in Rotterdam. Rotterdam: e.r.c.research.
- Dominguez Martinez, S. & Groeneveld S. & Kruisbergen, E. (2002). Integratiemonitor 2002. Rotterdam: Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek.
- Fennema, M. & Tillie, J. (2001). Sociaal kapitaal en de politieke participatie van immigranten. In: Tijdschrift voor de Sociale Sector, februari 2001, pp. 32 – 35

Fennema, M. & Tillie, J. & Heelsum, A. van & Berger, M. & Wolff, R. (2000). Sociaal kapitaal en politieke participatie van etnische minderheden. Amsterdam: Instituut voor Migratie- en Etnische Studies.

Govaart, M.M. & van Daal, H. J. & Münz, A.(Red.)(2001). Volunteering Worldwide. Utrecht: Netherlands Institute of Care and Welfare.

Gowricharn, R.S. (2001). In – en uitsluiting in Nederland. Een overzicht van empirische bevindingen. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Heelsum, A. van & J. Tillie (1999) Turkse organisaties in Nederland, een netwerkanalyse. Het Spinhuis, Amsterdam

Heelsum, A. van (2001) Turkse Organisaties in Amsterdam in 2000, een netwerkanalyse. Het Spinhuis, Amsterdam

Heelsum, A. van (2001) Marokkaanse Organisaties in Nederland een netwerkanalyse. Het Spinhuis, Amsterdam

Heelsum, A. van (2002) Marokkaanse organisaties in Amsterdam in 2001, een netwerkanalyse Amsterdam: Aksant

Heelsum, A. van & E. Voorthuysen (2002) Surinaamse organisaties in Nederland, een netwerkanalyse Amsterdam: Aksant

ISSA (2001): Kleurrijke sociale activering. Handreiking om allochtonen te betrekken bij sociale activering. Den Haag: Ministerie van VWS en Ministerie van SZW.

Kasbergen, W. & Zessen, I. (1991). Onderzoeksverslag aangaande minderheden en vrijwilligerswerk. Utrecht: NCV, ongepubliceerd

Kraal, K. & A. van Heelsum (2002) Dynamisch Mozaïk. Nieuwe trends bij Marokkaanse organisaties Utrecht: SMT

Krouwel, A. & Boonstra, N. (2001) Etnische tweedeling in sport en vrijetijdsbesteding. In: Duyvendak, J.W. & Veldboer, L. (Red.) Meeting Point Nederland. Over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie. Amsterdam: Boom

Lam, P. (2002). Vrijwilligerswerk met een andere bril op. Wat vinden allochtonen van vrijwilligerswerk? In: Vakwerk 2002/2. Utrecht: NOV,SVM.

Lindo, F., A.J. van Heelsum & R. Penninx (1998) 'Op eigen kracht vooruit'. Vrijwilligerswerk en burgerschap van immigranten, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkelingen, Sdu Uitgevers, Den Haag

Lukka, P. & Ellis, A.(2001). An exclusive construct? Exploring different cultural concepts of volunteering? In Voluntary Action, Vol. 3, No. 3,. London: The Institute for Volunteering Research. pp. 87 – 109

Münz, A. (2002). Freiwilliges Engagement und Selbsthilfe von Migrantinnen und Migranten – Potenziale und Anforderungen. Entwicklungen in den Niederlanden. Das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend: Internationaler Erfahrungsaustausch "Integration von Familien ausländischer Herkunft", Berlin, 11.-12. Dezember 2001.

- Münz, A. (2001). Soziale Aktivierung ethnischer Minderheiten in den Niederlanden. Integration durch freiwilliges Engagement. In: Standpunkt: Sozial. Hamburger Forum für Soziale Arbeit. 3/2001. Hamburg, Hochschule für Angewandte Wissenschaften
- Ministerie van SZW: Nationaal actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting 2004. Den Haag, 27 juni 2003
- NIZW/RMO (2000) (Red.). Sterk in eigen kring. Etnische verzuiling. Utrecht: NIZW.
- NOV (1998). Voor de Verandering. Trendrapport Vrijwilligerswerk. Utrecht: NOV.
- NOV/SVM (2002). Onvoltooide toekomst. Trendrapport Vrijwilligerswerk 2002. Utrecht: NOV/SVM
- Penninx, R. & Slijper, B. (1999). Voor elkaar? Integratie, vrijwilligerswerk en organisaties van migranten. Amsterdam: Instituut voor Migratie- en Etnische Studies.
- Popovic, M. & Eekhof, I. (2002). Met een vinger kun je je gezicht niet wassen. (Research report on refugees with an academic background and their voluntary activities) Utrecht: SVM
- Portes, A. (1996) (Red.). The New Second Generation. New York: Russel Sage Foundation.
- Putnam, R.D., (2000). Bowling Alone. The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.
- Schuyt, Th. (2001)(Red). Geven in Nederland 2001. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- Smeets, H.M.A.G. & Dominguez Martinez, S. & Groeneveld, S. & Veenman, J. (2003). Jaarboek Minderheden 2003. Houten/Mechelen: Bohn Stafleu Van Loghum
- Snel, E. (2001). Sociale uitsluiting en immigranten. Tijdschrift voor de Sociale Sector, juni 2001.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1999). Rapportage minderheden 1999. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sophie, F.: Diversiteit in besturen. Een onderzoek naar de participatie van allochtonen, vrouwen en arbeidsgehandicapten in gesubsidieerde instellingen in Rotterdam. Rotterdam: Bureau Onderzoek op Maat en Stimulans
- Suntum van, U. & Schlotbölller, D. (2002). Arbeitsmarktintegration von Zuwanderern. Einflussfaktoren, internationale Erfahrungen und Handlungsempfehlungen. Gütersloh: Stiftung Bertelsmann
- Stichting Divers (1996). Vrijwilligers geven kleur aan de samenleving. Multi-Cultureel Vrijwilligerswerk. Den Bosch: Stichting Divers
- Veenman, J. (1999). Participatie in perspectief. Verleden en toekomst van etnische minderheden in Nederland. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- Welsaen (Stichting)(1999). Onderzoek Turkse initiatieven Zaanstad. Zaandam: Welsaen.

Wirnkar, J.K.(2000). Towards an emerging ethnic class in the Netherlands. In: Haynes et.al. Towards Emerging Ethnic Classes In Europe. Volume 3: Western Europe, Weinheim: Freudenberg Stiftung.

Wolff, R., R. Penninx en A. van Heelsum (1999) Erkend, aangesproken, aanspreekbaar? Evaluatie van het migranten beleid van Stadsdeel Oost en de participatie van organisaties van migranten 1996-1998, Stadsdeel Oost, Amsterdam

Yar, Hassan (2001). Moslims en maatschappelijke betrokkenheid. Levensbeschouwelijke inspiratie als bron van actieve maatschappelijke betrokkenheid van moslims. In: Humanistiek nr. 8, 2de jaargang.

Annex 2; Agenda nationale bijeenkomst

MEM-VOL Migrant and Ethnic Minority Volunteering Vrijwilligerswerk door migranten en etnische minderheden

Transnationaal uitwisselingsproject in het kader van het
Actieprogramma tegen Sociale Uitsluiting 2002–2006
Europese Commissie, Directoraat-Generaal Werkgelegenheid en Sociale Zaken

Datum Vrijdag 27 juni 2003
Locatie Hogeschool van Amsterdam, Wibautstraat 2-4, 1091 GM Amsterdam, Zaal
 B 901

Gastheer MEM-VOL Partner Nederland: Community Partnership Consultants
Gespreksleider Henk Kinds, directeur Community Partnership Consultants

AGENDA

9.30 uur Inloop met koffie

10.00 Welkom en introductie van de deelnemers

10.30 Het MEM-VOL Project – afronding fase I
 - Inleiding doelen, methoden en resultaten (Susanne
 Huth, Europese Koordinator, INBAS-
 Sozialforschung, Frankfurt/Main)
 - Eerste resultaten in Denemarken (Mette Hjaere, The
 Volunteer Centre, Denemarken)
 - Eerste resultaten in Duitsland, Frankrijk, Verenigd
 Koninkrijk en Oostenrijk (Susanne Huth,
 - Eerste resultaten in Nederland (Angelika Münz, CPC)

11.45 Pauze

12.00 Gelegenheid voor vragen en gedachtenwisseling over het MEM-VOL-project

13.00 Lunch

14.00 Vooruitblik op fase II van het MEM-VOL Project
 - welke mogelijkheden zijn er voor samenwerking in fase 2
 - verdere planning en afspraken

16.00 Einde bijeenkomst met een drankje

INFORMATIE

Angelika Münz, onderzoeker/projectleider Community Partnership Consultants, 020-
6261208; angelika.munz@community-partnership.net

Annex 3; Deelnemerslijst Nationale bijeenkomst Nederland

MEM-VOL: Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden

Amsterdam, 27 juni 2003

De heer Simon Dermijn
NOV/SVM
Plompstorengracht 19
3501 AB Utrecht
Tel. +31(0)30 236 10 65
Fax. +31(0)30 234 38 39
Email s.dermijn.svm.@svmgroep.nl
www.svm.nl, www.nov.nl, www.staptwee.nl

Mrs. Mette Hjaere
The Volunteer Centre in Denmark
Pantheonsgade 5
DK-5100 odense C
Tel. +45(0)66146061
Fax: +45(0)66 142017
Email mh@frivillighed.dk
www.frivillighed.dk

De heer Pieter Hovens
**Ministerie voor Volksgezondheid,
Welzijn en Sport**
Directie Sociaal Beleid
P.O.Box 20350
2500 EJ Den Haag
Tel. +31(0)70 3405254
Fax +31(0)70 3405081
Email p.hovens@minvws.nl
www.minvws.nl

Mrs. Susanne Huth
INBAS-Sozialforschung
Nonnenpfad 14
D-60599 Frankfurt am Main
Tel. +49(0)69 65302061
Fax: +49(0)69 655096
Email susanne.huth@inbas-sozialforschung.de
www.inbas-sozialforschung.de

Mrs Corrine Kramer
The Netherlands Red Cross
Leeghwaterplein 27
2502 KC Den Haag
Tel. +31-(0)70-44 55 786
Fax: +31-(0)70 44 55 712
Email: ckramer@redcross.nl

De heer Henk Kinds
Community Partnership Consultants
Huddestraat 3
NL-1018 HB Amsterdam
Tel. +31(0)30 6261208
Fax: +31(0)30 20 6261167
Email angelika.munz@community-
partnership.net
www.community-partnership.net

De heer Fernando Miguel
FORUM
Postbus 201
3500 AE Utrecht
Tel+31(0)30-2974321
Fax. +31(0)30 2960050
email f.miguel@forum.nl
www.forum.nl

Mevrouw Angelika Münz
Community Partnership Consultants
Huddestraat 3
NL-1018 HB Amsterdam
Tel. +31(0)30 6261208
Fax +31(0)30 20 6261167
Email angelika.munz@community-
partnership.net
www.community-partnership.net

Mevrouw Maritza Wernet
Stg. Mujeres Antillanas Mujeres Arubanas
-M.A.M.A.
Develstein 100-a
1102 AK Amsterdam Z.O.
Tel. +31(0)20-6006636
Fax.+31(0)20-6903061

De heer Aad Janssen
vertaler/interpreter NL-UK
Knoopkruid 134
1112 PZ Diemen
tel. 020-6902691
email ysamwel@ision.nl

Annex 4; Partnerorganisaties in fase II van MEM-VOL

In de tweede fase van het MEM-VOL Project zal Community Partnership Consultants als nationale coördinator van het project met de volgende partnerorganisaties samenwerken:

- **Het Multicultureel Centrum voor Participatie (MCP) in Rotterdam**

Is een initiatief van de Stichting Stimulans, een samenwerkingsverband van drie categoriale steuninstellingen, en richt zich op de bevordering van integratie en participatie van allochtonen in Rotterdam. Het MCP bemiddelt allochtonen naar functies in het uitvoerend en het bestuurlijk vrijwilligerswerk middels een vacaturebank en trainings en begeleidingstrajecten in het interculturalisatieproces. Bijzondere aandacht gaat uit naar de sportsector en de verhoging van politieke participatie van migranten en etnische minderheden in de Rotterdamse gemeenteraad en in de deelgemeenten. De organisatie werkt lokaal en behoort door haar jarenlange ervaring tot de pioniers in het veld van interculturalisatie. Zelf is zij een goed voorbeeld van een organisatie met een brugfunctie: tussen brede netwerken van migranten(zelf)organisaties en het reguliere vrijwilligerswerk.

- **CIVIQ; instituut voor vrijwillige inzet**

Is in 2003 voortgekomen uit de fusie van de Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk en Stichting Vrijwilligersmanagement. De organisatie richt zich op het stimuleren, vernieuwen en versterken van vrijwilligerswerk in de samenleving en heeft, dank de jarenlange ervaring van de gefuseerde organisaties, een bijzondere expertrol in de vrijwilligerssector. De organisatie dient als landelijk kennis- en adviescentrum voor vrijwilligersorganisaties, lokale en provinciale steuninstellingen, de overheid en bedrijven. CIVIQ is verantwoordelijk voor de implementatie van het landelijke programma Stap Twee, dat de interculturalisatie van het vrijwilligerswerk moet bevorderen.

Annex 5; Factsheet MEM-VOL

MEM-VOL -Migrant and Ethnic Minority Volunteering- Vrijwilligerswerk door migranten en etnische minderheden.

Een transnationaal uitwisselingsproject in Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk

www.mem-volunteering.net

Financieel gesteund door

- Europese Commissie, Directoraat-Generaal Werkgelegenheid en Sociale Zaken, en het
- Duitse Ministerie voor familie, senioren, vrouwen en jeugd.

planning

- december 2002 - augustus 2003: fase 1 van het Transnationale Uitwisselingsprogramma
- 2002 – 2006: actieprogramma ter bestrijding van sociale uitsluiting

achtergrond

Totnogtoe is weinig bekend over vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden, ook al gaat in onderzoek meer aandacht naar de hulp die binnen de eigen gemeenschap en in het kader van zelforganisaties wordt geboden. Vrijwilligerswerk – hetzij voor de eigen gemeenschap dan wel voor andere groepen en organisaties – kan op verschillende manieren de integratie bevorderen. Bijvoorbeeld door activiteiten die gerelateerd zijn aan trajecten naar de arbeidsmarkt of scholing en opleiding van migrantenjongeren, maar ook door de ontwikkeling van nieuwe vaardigheden en kwalificaties. Migrant en etnische minderheden worden in alle lidstaten van de Europese Commissie ernstig getroffen door werkloosheid. Vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden als middel ter bevordering van integratie in de maatschappij, en als *empowerment* en vernieuwing van de samenleving wordt tot nu toe onderschat en veronachtzaamd. Daarom is bevordering en stimulering van vrijwilligerswerk en zelforganisatie van migranten en etnische minderheden een belangrijk middel bij het bestrijden van sociale uitsluiting en armoede.

doelen

De eerste fase van het onderzoek biedt:

- Korte samenvatting van de sociaal-economische positie van migranten en etnische minderheden in de lidstaten;
- Overzicht over de belangrijkste onderzoeksgegevens over vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden
- Identificatie van sleutelfiguren en -organisaties en van lokaal, regionaal en nationaal beleid ter stimulering van vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden
- Identificatie en beschrijving van good practice voorbeelden (3-5 per land)
- Identificatie van doelen voor fase 2 en aanvraag indienen
- Opbouw van partnerschappen van NGO's en overheden in elk land voor fase 2

methoden

De projectpartners voeren onderzoek uit in de verschillende landen – Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk en leveren de nodige analyse en verslaglegging. Dit vormt de grondslag voor transnationale bijeenkomsten die in elk land zullen worden gehouden met vertegenwoordigers van lokale, regionale en nationale overheden, zelforganisaties van migranten en etnische minderheden en welzijnsorganisaties.

resultaten

De resultaten zullen worden verspreid in nationale rapporten en in een Europese samenvatting, zowel in publicaties als op het internet op www.mem-volunteering.net. Ze zullen aan beleidsmakers worden gepresenteerd op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau om de ontwikkeling van het vrijwilligerswerk van migranten en etnische minderheden te bevorderen en te stimuleren.

medewerkers

<i>European Coordination</i>	INBAS-Sozialforschung Susanne Huth Nonnenpfad 14, D-60599 Frankfurt am Main Tel.: +49-69-65302061, Fax: +49-69-655096 susanne.huth@inbas-sozialforschung www.inbas-sozialforschung.de
<i>Austria</i>	European Centre for Social Welfare Policy and Research Margit Grilz-Wolf and Charlotte Strümpel Berggasse 17, A-1090 Wien Tel.: +43-1-3194505-44, Fax: +43-1-3194505-59 grilz-wolf@euro.centre.org / struempel@euro.centre.org www.euro.centre.org
<i>Denmark</i>	The Volunteer Centre in Denmark Mette Hjære Pantheonsgade 5, DK-5100 Odense C Tel.: +45-66-146061, Fax: +45-66-142017 mh@frivillighed.dk www.frivillighed.dk
<i>France</i>	IRIV - Institut de Recherche et d'Information sur le Volontariat Bénédicte Halba 26 Boulevard Raspail, F-75007 Paris Tel.: +33-1-42840825, Fax: +33-1-42840825 iriv@noos.fr www.iriv.net
<i>Germany</i>	INBAS-Sozialforschung Susanne Huth and Jürgen Schumacher Nonnenpfad 14, D-60599 Frankfurt am Main Tel.: +49-69-65302061, Fax: +49-69-655096 susanne.huth@inbas-sozialforschung.de / juergen.schumacher@inbas-sozialforschung.de www.inbas-sozialforschung.de
<i>The Netherlands</i>	Community Partnership Consultants Angelika Münz Huddestr. 3, NL-1018 HB Amsterdam Tel.: +31-20-6261208, Fax: +31-20-6261167 angelika.munz@community-partnership.net www.community-partnership.net
<i>United Kingdom</i>	Institute for Volunteering Research Angela Ellis and Nicola Ponikiewski Regent's Wharf, 8 All Saints Street, GB-London, N1 9RL Tel.: +44-02-75208907 (A. Ellis), +44-02-75208911 (N. Ponikiewski) Fax: +44-20-75208910 angela.ellis@thecentre.org.uk / nicola.ponikiewski@thecentre.org.uk www.ivr.org.uk

Annex 6; Ondervraagde organisaties

Wij danken de volgende organisaties, die in het kader van het MEM-VOL onderzoek schriftelijk en mondeling informatie hebben verstrekt:

- CIVIQ, Utrecht
- Forum, Utrecht
- NIZW, Utrecht
- Multicultureel Centrum voor Participatie, Rotterdam
- Het Nederlandse Rode Kruis, Den Haag
- Het Islamitisch Instituut voor Maatschappelijk Activering, s'Hertogenbosch
- Het Verwey Jonker Instituut, Utrecht
- Het Instituut voor Migratie- en Etnische Studies, Amsterdam
- Vrije Universiteit, Amsterdam, Center for the Study of Philanthropy and Volunteering
- De Gemeente Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
- De Deelgemeente Amsterdam Oost-Watergraafsmeer
- De Gemeente Utrecht, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
- De Gemeente Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn
- De Gemeente Rotterdam, Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid
- De Gemeente Haarlem, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
- Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Het Ministerie van SZW, Directie Bijstand en Gemeentelijk Activeringsbeleid
- De Provincie Zeeland
- De Provincie Zuid Holland
- De Provincie Noord-Brabant
- De Provincie Drenthe
- Stichting UFUK, Amsterdam
- Stichting M.A.M.A. Amsterdam
- Stichting TANS, Amsterdam
- Stichting Fath, Amsterdam
- Stichting DelMaTur, Rotterdam